

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Helena VOLKOVÁ

ÚLOHA LAIKŮ V EUCHARISTICKÉ LITURGII

Vedoucí bakalářské práce: ThLic. Vladimír Málek

PRAHA 2006

Děkuji vedoucímu bakalářské práce ThLic. Vladimíru Málkovi za cenné rady, připomínky, metodické vedení práce a obrovskou vstřícnost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne *20. 4. 2006*.....

Helena Volková
.....

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 <u>VYMEZENÍ, ZAŘAZENÍ LAIKA V CÍRKVI</u>	6
1.1 <u>Význam pojmu laik</u>	6
1.1.1 Interpretace pojmu laik užívaného v bibli	6
1.2 <u>Historický vývoj postavení laiků</u>	8
1.3 <u>Laik a jeho místo v církvi</u>	13
1.3.1 Povolání laika ke kněžské, prorocké a pastýřské službě	15
1.3.2 Požadavky na život laiků	15
1.3.3 Současná pozice laiků v církvi	16
2 <u>PODÍL A SPOLUPRÁCE LAIKŮ NA SLUŽBĚ KNĚZE</u>	18
3 <u>ÚLOHY LAIKŮ PŘI SLAVENÍ EUCHARISTICKÉ LITURGIE</u>	20
3.1 <u>Liturgické služby laiků</u>	21
3.1.1 Akolyta.....	22
3.1.2 Chór (schóla).....	23
3.1.3 Kantor (žalmista).....	23
3.1.4 Kolektant (provádějící sbírku).....	24
3.1.5 Komentátor.....	24
3.1.6 Kostelník.....	24
3.1.7 Lektor.....	25
3.1.8 Ministrant.....	26
3.1.9 Účastník obětního průvodu.....	26
3.1.10 Pomocník při bohoslužbě s dětmi.....	26
3.1.11 Pronášející přímlyvy.....	27
3.1.12 Mimořádný přísluhovatel sv. přijímání.....	28
3.1.13 Sakristián.....	28
3.1.14 Skupina pro přípravu liturgie.....	28
3.1.15 Služba slova.....	29
3.1.16 Varhaník.....	30
3.1.17 Vedoucí bohoslužeb bez kněze.....	31
3.1.18 Vedoucí schóly (sboru).....	32
4 <u>VÝZNAM GEST A ČINŮ LAIKŮ PŘI SLAVENÍ EUCHARISTICKÉ LITURGIE</u>	33
5 <u>ZÁVĚR</u>	38

Seznam použitých zkratk.....	40
Seznam literatury.....	41
Summary – Participation of laity at the Eucharistic liturgy	43

ÚVOD

Hlavním tématem této práce je pokus o správné zařazení laika v církvi v konfrontaci se službami a úkoly, které jsou spojeny čistě s kněžským úřadem. Primárním aspektem, kterým se budu zabývat, je slavení eucharistické liturgie. Podle mého názoru to je základní pole pro spolupráci kněží a laiků, na kterém se dá názorně ukázat místo každého člověka, demonstrovat jeho poslání. „Posvěcení pastýři si dobře uvědomují, jak velice laici pracují pro dobro celé církve. Pastýři dobře vědí, že je Kristus neustanovil k tomu, aby pouze oni na sebe vzali pastýřské poslání vůči světu, nýbrž že mají významný úkol tak vést věřící a uznávat jejich služby a charismata, aby všichni svým způsobem svorně spolupracovali na společném díle.“¹ „Pastýři církve mají podle příkladu Páně sloužit navzájem i ostatním věřícím, a ti zase mají ochotně pomáhat pastýřům a učitelům.“²

Cílem práce je podat pravdivý obraz laika podle následujících pramenů: dokumentů II. Vatikánského koncilu, ostatních církevních dokumentů a s pomocí další literatury. Také hlouběji se zabývat službou laika, jeho posláním a úkoly v církvi, s hlavním pohledem na slavení eucharistické liturgie po liturgické reformě II. Vatikánského koncilu.

Na začátku uvádím krátký historický přehled vývoje laického stavu, dále předkládám nauku magisteria týkající se laikátu, v dalších kapitolách se zabývám účastí a službami laiků na slavení eucharistické liturgie. Do rámce práce jsem zařadila také kapitolu o významu gest a úkonů laiků při slavení eucharistické liturgie. „Tyto společné postoje, které všichni účastníci zachovávají, jsou znamením jednoty členů křesťanského společenství shromážděného k slavení posvátné liturgie. Vyjadřují totiž smýšlení i city účastníků a podporují je.“³

¹ LG 30, In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, str. 67

² LG 32, str. 69

³ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 42. [20.], str. 19

1 VYMEZENÍ, ZAŘAZENÍ LAIKA V CÍRKVI

1.1 Význam pojmu laik

Nejprve je třeba se zabývat chápáním významu samotného pojmu „laik“. Lumen gentium k smyslu slova laik říká: „Slovem laik se zde (tj. v LG⁴) označují všichni věřící křesťané mimo členy stavu duchovenského a stavu řeholního, právně uznaného v církvi; tedy věřící křesťané, kteří – když byli křtem přivtěleni ke Kristu a učiněni Božím lidem, a tak se stali svým způsobem účastnými Kristova úřadu kněžského, prorockého a královského – vykonávají svým podílem poslání celého křesťanského lidu v církvi a ve světě.“⁵

Jan Pavel II. poukazuje na nezbytnost vymezovat laiky pozitivně⁶ a překonat jejich negativní popis tak, jak vyjádřil svůj základní úmysl o laicích II. Vatikánský koncil. Laici plně přísluší do církve a mají účast na jejím tajemství, a jejich specifické povolání tkví v úkolu, „aby hledali Boží království při práci na časných hodnotách tím, že je usměřňují podle Boží vůle“.^{7,8}

Podle slovníku cizích slov je „laik“ člověk neškolený v určitém oboru, neodborník (což je naprosto běžné použití), v dalším významu světský člověk, nekněz. Dnes se zapomíná, že původní výraz užitý v Novém zákoně označoval všechny, kteří patřili k Božím lidu, tedy laiky i klérus. Velmi láká dávat tyto dva pojmy do protikladu, tato terminologie k tomu přímo vybízí. Jenže Nový zákon vůbec pojem pro laiky tak, jak ho známe my, nepoužíval. V Novém zákoně jsou pojmenovány zvláště pouze služebné úřady, které vznikly z řad „prostých“ věřících.⁹ Na význam slova laik, tak jak je používán v Novém zákoně, se podívám blíže v následující kapitole.

1.1.1 Interpretace pojmu laik užívaného v bibli¹⁰

Etymologie slova laik začíná u řeckého přídavného jména laikos, (tj. „patřící k lidu“), které se odvozuje od podstatného jména laos (tj. „lid“). Ve Starém zákoně označují hebrejská slova „cham“ a „goj“ původně společenství krve či sociologickou stabilní jednotku, jejich význam se postupně zužuje, takže „cham“ (v jedn. čísle) zůstává vyhrazeno skoro výlučně Izraeli, lidu Božím, zatímco „gojim“ (v mn. čísle) označuje cizí, pohanské národy. „Laos“ je řeckým překladem hebrejského slova „cham“, které znamená Boží lid, zatímco „ethne“ (v mn. čísle)

⁴ poznámka autora

⁵ LG 31, str. 68

⁶ srov. Jan Pavel II., *Christifideles laici*, str. 19-31

⁷ LG 31, str. 68

⁸ srov. Jan Pavel II., *Christifideles laici*, str. 19

⁹ srov. Neuner, P., *Laici a klérus?*, str. 24-29

¹⁰ kapitola zpracována převážně podle knihy Neuner, P., *Laici a klérus?*, str. 24-34

označuje pohanské národy. Jazykové rozrůznění je zde dokladem úsilí o vytvoření termínu pro výlučnost Izraele, jeho odlišnost a tajemství jeho povolání, odrážející se v celonárodním vědomí náboženského významu jeho existence pro spásu.¹¹

Pojem „laos“ se v mimobiblické řečtině užívá jednoduše k označení množství lidí, přičemž takovouto skupinu lidí v žádném případě nespojuje jakákoli vnitřní jednota, např. společný původ. Na rozdíl od mimobiblické řečtiny však není „laos“ v Septuagintě označením libovolného lidu, nýbrž lidu zcela určitého, totiž lidu izraelského. Jen on sám je „laos“, tedy lid Boží.

Dnešní užívání a význam slova je zcela odlišný od jeho smyslu při výskytu v Novém zákoně. Pojem laik zde nevyjadřuje dnes tradiční označení pro vymezení samostatného stavu, tedy výraz pro oddělenou skupinu, která je podřízena kléru. Laikem je naopak každý, kdo patří k Božímu lidu, věří v Krista a je jím povolán. Výraz „laik“ v Novém zákoně je užíván k tomu, aby obsáhl veškerý lid, tedy každého od jakéhokoliv nositele církevního úřadu, který je stejně jako „kléros“ zároveň i „laikos“ a podobně také naopak, tedy každý, kdo je povolán do Božího lidu je zároveň „kléros“ do té míry jako „laikos“. Laici a klerikové tedy nestojí v protikladu, jsou to čestná označení, náležející všem křesťanům.

V Novém zákoně se pojem „laos“ vyskytuje poměrně často, a přitom má opravdu různorodé významy. Zdaleka převažuje ten, který převládá v mimobiblické řečtině: množství lidí, obyvatelstvo, lidé. Druhé použití označuje Izrael jako Boží lid v protikladu k „ethné“, (pohanským) národům.

V prvním listě Petrově je křesťanská obec nazvána „lid náležející Bohu“ (1P 2,9). „Všichni patří k novému vyvolenému lidu a tvoří „svaté kněžstvo“, „kněžské království“, „duchovní chrám“ (srov. 1 Petr 2, 9n, 1 Kor 3, 16n, 2 Kor 6, 16n).“¹² Rozdělení mezi kněžstvo na jedné straně a lid na straně druhé toto místo důrazně vylučuje. Lid je kněžstvo, kněžstvo tvoří lid. Kde slovo „laos“ znamená křesťany, oslovuje je vždy všechny a jako celek, nikdy jen „laiky“ na rozdíl od kněží a vladařů. Laos, počestně „laik“ je nejvyšší čestný titul, který vůbec může být křesťanovi dán.

Slovo „laos“ je tedy termínem pro vymezení celého Božího lidu, neslouží k rozlišení stavů uvnitř církve. Určuje pouze hranici mezi věřícími a nevěřícími. Dnešní chápání a běžné užívání pojmu laik nelze tedy z Nového zákona odvodit. Je potřeba vycházet ne z řeckého substantiva „laos“, nýbrž z adjektiva „laikos“ (tj. náležející k lidu). V mimobiblické řečtině¹³ toto slovo vyjadřuje nějakou skutečnost, vztahující se na prostý lid v protikladu k vládcům.

¹¹ srov. *Slovník biblické teologie*, str. 201

¹² srov. Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 4

¹³ V Septuagintě takovou terminologii nenajdeme, lze ji však doložit z jiných překladů Nového zákona do řečtiny. Tam se například říká: „Obyčejný (laikos) chléb zde nemám, jen svatý.“ (1 S 21,5). In: Neuner, P. *Laici a klérus?* str. 28

Nejdříve byl však tento termín užíván pouze pro předměty, nikoli osoby. Označoval věci, které nebyly zasvěceny žádnému bohu a neměly proto vztah k bohoslužbě ani kultu. To by tedy mohl být výchozí bod pro dnešní užívání pojmu laik.

V Novém zákoně však pojem „laikos“ vůbec nenajdeme. Rozlišení svatého a všedního (obyčejného), kterým se vyznačovala pohanská náboženství a také židovství, je v Novém zákoně odmítnuto: je překonáno. Ježíš nic z bohoslužby nevyřazuje, naopak vše posvěcuje, nic již není „laikos“, tedy vyloučeno z bohoslužby. Do Nového zákona nepatří rozlišování Božího lidu, vyjadřované v židovstvu pojmem „laikos“. Rozdíl mezi základnou církví a jejími vedoucími není nikdy vyjadřován pomocí negativních označení jako „laikos“ (laik). Základna „prostého lidu“ v Novém zákoně nemá a nepotřebuje vlastní označení, vymezující ji vůči služebným úřadům, ale naopak: pouze nositelé těchto služebných úřadů bývají označováni zvlášť. Novozákonní obce vystačily bez tohoto pomocného pojmu „laik“, braly základnu vážně, a pojmenovávaly zvlášť pouze služebné úřady.

„Nový zákon se zjevně úzkostlivě snaží překonat všechny stavovské rozdíly, známé samozřejmě z tehdejších orientálních náboženství, a starostivě se vyhýbá všem vnitřně diferencujícím pojmům. Jediná výrazná diference existuje mezi lidem Božím, a těmi, kdo k němu nepatří, mezi věřícími a nevěřícími, křesťany a nekřesťany. To byla hranice oddělující člověka naplněného Duchem a toho, kdo smýšlí pozemsky.“¹⁴

1.2 Historický vývoj postavení laiků¹⁵

V počáteční křesťanské církvi byly dvě složky, vedoucí úřední osoby a prostí věřící, a tedy zásadní rozdíl mezi klérem a laiky je ve vlastním slova smyslu prakřesťanský. Obě složky si stály v jeruzalémské obci velmi blízko a byly spojeny mnohem úžeji než v dobách pozdějších, jež názvy „klérus“ a „laici“ užívaly.¹⁶

Nejstarší doklad o použití slova „laik“ najdeme okolo roku 96 u Klementa Římského v líčení úloh různých stavů v řádu židovské obce: „Předepsány jsou úkony příslušející veleknězi, vymezena působnost kněží, a také služba, kterou konají levité. Laik je vázán předpisy stanovenými pro laiky.“¹⁷ Je to první křesťanský text, užívající pojmu laik k označení lidí, kteří nejsou přiřazeni ke svatému, k bohoslužbě.

Asi po stu letech dochází u Klementa z Alexandrie k přenesení pojmu laik ze židovství do křesťanské oblasti. Mluví o „kněžích, jáhnech a laicích.“

¹⁴ Neuner, P., *Laici a klérus?* str. 34

¹⁵ kapitola zpracována převážně podle: Neuner, P., *Laici a klérus?* str. 35-88 a Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 4-8

¹⁶ srov. Kadlec, J., *Dějiny katolické církve I.*, str. 25

¹⁷ J. A Fischer, *Die Apostolischen Väter, Darmstadt 1970*, In: Neuner, P., *Laici a klérus?* str. 36

Do latiny byla tato terminologie uvedena překladem výše citovaného místa Klementova listu, které teď zní: „Plebeius homo laicis praeceptis datus est.“ (tzn. Plebejský člověk je určen laickými předpisy.)

Origenes (zemřel 253/4) staví laiky dokonce proti klerikům.¹⁸

S Tertullianem (zemřel po roce 220) zdomácněl pojem „laikos“ k označení těch, kdo nemají v církvi úřad, nekneží. Rozlišuje „ordo sacerdotalis“ od „ordo ecclesiae“, tvořeného laiky. Oba stavy jsou z jeho hlediska ještě spojeny tak těsně, že ze zákazu, aby biskup vstupoval do druhého manželství, odvozuje, že to není dovoleno ani laikům, neboť „Cožpak nejsme také my laici kněžími? ... To, co tvoří rozdíl mezi hierarchií (ordo) a lidem (plebs), je autorita církve a předsednictví ve shromážděních. Tam, kde není klérus přítomen, obětuješ ty, křtíš ty, jsi svým vlastním knězem. Vždyť tam, kde jsou tři (věřící), je církev (ubi tres, ibi ecclesia).“¹⁹

Pojem „ordo“, do něhož Tertullian zahrnuje jak nositele úřadu, tak ty, kdo úřad nemají, měl význam společenské třídy nebo stavu: existoval „ordo“ senátorů, „ordo“ jezdců a plebs, obyčejný lid. Přenesení tohoto pojmosloví na církev ukazuje, že se nositelé úřadu již stali uzavřenou skupinou, že ty, kdo nebyli nositelé úřadu, vyčlenili, a tím z nich vytvořili rovněž samostatnou skupinu, „ordo“, totiž právě plebs. Laici se vyčleněním kléru do samostatného stavu rovněž stali uzavřeným stavem v církvi.

Konstantinovským obratem, kdy bylo křesťanství nejprve tolerováno a potom uznáno za státní náboženství říše, nabyli reprezentanti církve váženého společenského postavení, získali četná privilegia, byli pověřováni i státnickými úkoly. Najednou byla většina občanů římské říše křesťany a praktikováním křtu děti se křesťanství stalo i lidovým náboženstvím. Hlavní velký rozdíl v této chvíli již není mezi křesťany a pohany, mezi věřícími a nevěřícími, mezi lidem Božím a těmi, kdo k němu nepatří. Tato dělicí hranice, která do této doby probíhala vně církve se přesunuje do jejího nitra a odděluje pro budoucnost klérus od laiků. Laik je definován tím, čím není – klerikem. Je definován svou nepříslušností ke stavu kléru. K významu slova laik je nyní třeba použít „obrácenou“ definici kléru.

Důležitým krokem pro vznik laického stavu jako uzavřené a oddělené jednotky je počátek idey mnišství (uprostřed 3. století). Mnišské hnutí bylo původně tvořeno křesťany, kteří neměli žádnou kněžskou funkci. Chtěli zasvětit celý svůj život Bohu a plně se věnovat

¹⁸ „My, kdo se domníváme, že jsme něčím, poněvadž jsem na základě své hodnosti jako klerikové ustaveni vašimi představenými, takže si někteří přejí této hodnosti dosáhnout; vězte, že žádný klerik nebude nutně spasen; vždyť ne jeden klerik bude zatracen a ne jeden laik bude blahoslaven. Ale protože jsou mezi kleriky takoví, kteří nedokáží vytěžit ze svého stavu žádný užitek a nemají ho ani v úctě, říkají ti, kdo text vykládali, že stojí psáno: jejich klérus (vylosovaný podíl) byl pro ně beze všeho užitku.“ J. A. Fischer, *Die Apostolischen Väter, Darmstadt 1970*, In: Neuner, P., *Laici a klérus?* str. 36

¹⁹ Tertullian, *De exhort*, část 7, In: Neuner, P., *Laici a klérus?* str. 37

uskutečňování evangelijních rad. Mnich byl určen askezí, celibátem a nepřislušností ke kléru. Mniši tedy vznikli z křesťanů bez církevního úřadu, brzy se však ve svém dalším vývoji s úřadem církve spojili. V následující době byli kněží a mniši chápáni jako jednotný stav v církvi. Proti tomuto stavu zde bylo množství věřících, definovaných tím, že to všechno buď nesměli, nebo toho nebyli schopni. Ideál mnišského vydání se Bohu na druhé straně jednoznačně určoval a vymezoval ty, kdo mnichy nebyli, na svět a jeho záležitosti. Mniši, kteří odešli na poušť, ponechali zbylému lidu starost o světské záležitosti. Tito zbylí „laici“ zůstali ve světě a Bohu buď nesloužili vůbec nebo v každém případě ne nerozděleně.

Církev je v raném středověku harmonií duchovní a světské moci. Jako „ecclesia universalis“ není omezena žádným vnitřním rozdělením, nýbrž zahrnuje celek tehdy známého světa. Světské a duchovní, státní a církevní je sice možno odlišit, vše se však nalézá ve větším rámci univerzální církve. Ten skýtá jednotu a harmonii. Nekněží vykonávali zcela samozřejmě a běžně podle svého zařazení funkce v církvi, právě tak, jako klerikové přebírali státnické úlohy.

Do středověku se naopak plně promítnul onen ideál mnišského života, a to nadřazenost duchovních záležitostí nad světskými. Z tohoto rozdělení tedy vyplývá i vlastní určení laického stavu: orientace na svět a plnění pozemských úkolů.

Laik začíná být od pátého století vyznačen jako někdo, kdo nežije dle pravidel platných pro klérus (kněží začali nosit zvláštní oděv a od šestého století se prosazoval celibát).

Začalo se rozlišovat mezi duchovními (*spirituales*) a laiky (*caruales* – doslova tělesní). Přitom se postupně prosazoval názor, že tělesný svět stojí v protikladu k duchovnímu světu a ohrožuje jej. Proto se ten, kdo chce být dobrým křesťanem musí oprostít od „světa“.²⁰

Velkou roli na oddělení laiků a kléru mělo vymizení latiny jako hovorového jazyka. Od 6. století již obyčejní lidé latinu neznali. A tím, že byla zachována jako liturgický jazyk, se ještě více prohlubuje diference mezi laiky a klérem. Vzdělání spojené se znalostí latiny se stalo záležitostí kléru. „Laici byli potom označováni za *illiterati* nebo *idiotae*. Církev se rozdělila na církev *učící* (klérus) a *slyšící* (laici).“²¹

Středověká církev se vysílila vnitřními spory – spor o investituru, o pravomoc biskupů, resp. králů, o privilegia a řád církve. Harmonie a jednotu kléru i laiků, která byla typická pro raný středověk, se rozpadla do protilehlého postavení, spojeného s nárokem na nadřazenost kléru ve všech důležitých věcech.

²⁰ srov. Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 4

²¹ tamtéž, str. 5

Papež Bonifác VIII. v bule *Clericis laicos*²² dokonce prohlašuje, že laici jsou úhlavními nepřáteli kleriků. I když podobná prohlášení byla závislá na konkrétních historických konfliktech, byla jimi teoreticky fixována opozice kléru i laiků, podřazenost či nadřazenost vzájemně nepřátelských stavů v církvi. A tato myšlenka se projevila i v církevním právu neboť u Garciana, „otce církevního práva“, se říká: „Existují dva druhy křesťanů. Jeden druh, který se věnuje bohoslužbě a oddává se rozjímání a modlitbě, jako klerikové a osoby zasvěcené Bohu, musí být svoboděn ode všeho hluku světa. Existuje také ještě jiný druh křesťanů. Laici. Laos totiž znamená lid. Je jim dovoleno vlastnit časné věci, ale pouze k užívání. Mají dovoleno brát si ženy, obdělávat zemi, ... soudit, vést procesy, pokládat obětní dary na oltář, platit daně, a tak mohou být spaseni, jestliže přece přemohou neřesti dobrými činy.“²³

Tím je písemně zachyceno jednoznačné rozdělení církve na dva tábory. V prvním jakoby výše postaveném táboře stojí menší skupina, a to nositelé církevního úřadu, kteří jsou řádně vysvěceni a kteří žijí podle tehdejších pravidel křesťanské dokonalosti. Tedy klerikové. Druhý, vedlejší tábor je tvořen širokou masou laiků, kteří do klerického stavu nejsou povoláni anebo toho nejsou schopni, proto žijí svůj život (dle tehdejších měřítek) v nedokonalosti. Raně středověká harmonie se plně vytratila a zvrhla v naprostý opak, v opozici. Oba stavy již nejsou položeny sobě na roveň, nýbrž jsou si navzájem podřízeny, resp. nadřízeny. Ti dokonalí, opravdoví křesťané jsou klerici, kdežto stavu laiků je třeba rozumět jako ústupku lidským slabostem. Když se někdo zabývá světskými záležitostmi, jeho pozornost a síly jsou odvedeny od toho jediného potřebného a důležitého, které plně vykonává a je plně soustředěn pouze klerik. Laik je pravým křesťanem pouze v případě, že je s klerikem ve shodě a čím více se od klerika odlišuje, tím více ztrácí na svatosti i jeho křesťanství.

Nástupem reformační doby přichází mimo jiné i požadavek na změnu uspořádání vnitřních vztahů v církvi, reformátoři požadovali návrat k nejstarší tradici církve. Tridentský koncil odpověděl jasnou formulací katolické nauky v protikladu k názorům reformátorů, tím, že vybudoval obraz kněze založený téměř výhradně na pravomoci odpouštět hříchy ve svátosti smíření a proměňovat při mši svaté. Došlo tedy opět ke zdůraznění rozdílu mezi kněžími a laiky. Stejně tak bylo zdůrazněno svěcením získané nezrušitelné znamení, které kněze „vysoko vyvyšuje nad laiky“. Na základě těchto formulací docházelo po čtyři století k jednostranné interpretaci kněžství už ne jako služby, ale jako výsady: „Úřad kněží jest takový, nad nějž se žádného vyššího pomyslití nedá; pročež také právem nejen anděly

²² In: Neuner, P., *Laici a klérus?*, str. 54

²³ Decr. Mag. Gratiani III, c. XII, q 1, c 7. In: Neuner, P., *Laici a klérus?*, str. 54

se nazývají, ale i bohy, protože před námi nesmrtelného Boha moc a velebnost představují.“²⁴ Zatímco u např. M. Luthera je nejvyšším stavem křesťanstva stav manželský, protože příkaz množit se je nejstarším přikázáním Božím, je podle Tridentu nejvyšším povoláním celibát: „Nyní, když již rozmnoženo jest pokolení lidské, nejenom žádný zákon nikoho nenutí, aby ženu pojal, nýbrž spíše panenství co nejvíce se odporoučí, a každému v Písmě svatém radí, jelikož jest stavu manželského vznešenější, a vyšší v sobě dokonalost' a svatost' obsahuje.“²⁵

Takové pojetí přispělo k nároku kléru na nadřazenost nad laiky v praxi víc než oficiální věroučná prohlášení. Z uvedeného schématu vyplývá mentalita, s níž se dodneška setkáváme: laici jsou přirovnáváni k ovcím, o něž se starají pastýři. Laici mají právo být řízeni a vedeni.

Tato situace se mění teprve počátkem novověku. Dochází ke znovuobjevení křesťanského života „ve světě“ a nachází se také úloha pro laiky – hlavně činnost misijní, charitativní a apologetická.

S nástupem osvícenské doby a francouzské revoluce se osamostatňovaly mnohé oblasti společenského života, které byly až do tehdejší doby pod vlivem církve, např. věda, kultura, dokonce i morálka. S tímto procesem souvisí i *laicismus*. Tento pojem vznikl ve Francii konce 19. století, označovala se jím snaha o absolutní odluku státu a církve, přičemž náboženství bylo považováno za čistě soukromou záležitost, která nesmí mít vliv na společenské poměry.

Asi nejdůležitější příspěvek k novému náhledu na laiky v církvi 19. století přinesl kardinál Newman svou statí *O svědectví laiků v otázkách věrouky* z roku 1859. Newman prosazoval názor, že by měli mít katolíci možnost vzdělávat se ve filozofii a teologii, aby si mohli vytvořit samostatný úsudek, a tak se stali i v církevních záležitostech samostatně myslícími a diskutujícími partnery kléru. Tím budou uschopněni k opravdovému svědectví víry. Také uchovávaní pravého učení neviděl Newman jako výhradní úkol kléru, nýbrž jako úlohu celé církve (*sensus fidelium*).

Koncem 19. a začátkem 20. století vzniklo něco jako mezičlánek mezi klérem a laiky, který bychom mohli možná zjednodušeně nazvat „aktivní laici“. Pokud se setkáváme s pojmy jako „laický apoštolát“, „katolická akce“ atd. je v jejich pozadí tento model: laici, kteří vykonávají apoštolát, se podílí na úkolech hierarchie.

„Katolická akce“ vznikla v první polovině 20. století jako pokus o integraci různých laických aktivit do jedné, hierarchii podřízené organizace. Katolická akce se plně rozvinula až za Pia XI., který vyzval všechny katolíky ke „snažné práci pro rozšíření a obnovení Kristova království“. Katolická akce, kterou papež chápal jako „účast laiků na hierarchickém

²⁴ *Katechismus z nařízení Sněmu tridentského k pastýřům duchovním a z rozkazu Pia V. papeže římského na světlo vydáný*. Praha 1867, č. II,7,2. In: Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 5

²⁵ *tamtéž*, č. II,8,12, In: Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 5

apoštolátu“, se měla stát prostředkem ovlivnění světa duchem evangelia. Klasickou se stala formulace papeže Pia XII., podle nějž je Katolická akce „nástrojem v rukou hierarchie“ a má být doslova „prodloužením její paže“.

V sekulárním státě se laici poprvé v dějinách ocitli v situaci, kdy se ostatní „nevěřící“ společnost staví ke křesťanství lhostejně nebo dokonce odmítavě. To přispělo k tomu, že se znovu probudila v srdcích křesťanů misijní zodpovědnost za svět. Dnešní laici chtějí být věrni božímú království a současně mít své místo v tomto světě.

„Církev na Druhém vatikánském koncilu programově opustila dosavadní obranný postoj vůči světu. Koncilní otcové posoudili skutečnou situaci církve v sekularizovaném světě a vyvodili z ní důsledky: jestliže se dnes jedná o bytí nebo nebytí světa, o víru nebo ateismus, o spravedlnost nebo globální bezpráví, o civilizaci života nebo smrti, stávají se spory uvnitř církve malichernou – a díky situaci i neodpovědnou – hrou. Proto není vhodné zdůrazňovat to, co nás rozděluje, ale stavět na tom, co nás spojuje – není tedy rozumné, abychom zdůrazňovali stavovské rozdíly pocházející ze středověku a přehlíželi, že všichni tvoříme jeden lid boží. Ačkoli je pro nás ekleziologie Druhého vatikánského koncilu dosud základním klíčem k chápání postavení laiků v církvi, musíme konstatovat, že od doby koncilu došlo v tomto bodě k významnému vývoji. Druhý vatikánský koncil stál na počátku tohoto vývoje. Překonal totiž alespoň částečně přílišné zdůrazňování rozdílu mezi klérem a laiky, které bylo charakteristické pro katolickou církev po dobu mnoha staletí, a otevřel cestu k původnímu chápání církve jako společenství (koinónia), kde každý má svoji vlastní – rozdílnou – roli a svoje vlastní charisma.“²⁶

Spiritualita laiků vychází z potřeby stát se „uvědomělým“ a „aktivním“ členem církve a přitom zůstat „aktivním členem řádu světa“, což bohužel někdy vytváří dojem snahy o vybudování jakési zvláštní, elitní skupiny. Laici neusilují o vytvoření jakéhokoliv nového spolku, nýbrž snaží se pouze najít své místo v kompromisu mezi světem a církví. Uvědomují si, že není posláním každého stát se klerikem nebo že ne každý může např. studovat teologii.

1.3 Laik a jeho místo v církvi

Předcházející kapitola názorně ukazuje, jak se měnila pozice laiků v historii. V prvotních dobách, v rané církvi se mezi stavy nerozlišovalo, nebylo to potřeba. Středověk byl silně ovlivněn ideálem příslušníka klerického stavu, který, dalo by se říci, přetrvává v jisté míře v předsudcích až dodnes. Odpovědí novověku je snaha o hledání vlastní identity laiků, jejich poslání, jejich určení a jejich místa v církvi.

²⁶ Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 7-8

Lumen gentium²⁷ připisuje laikům jako „vlastní a zvláštní vlastnost“ světský charakter na rozdíl od členů duchovního stavu, kteří jsou z důvodu svého zvláštního poslání zaměřeni především k posvátné službě. Laici jsou povoláni k hledání Božího království tak, „že se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha“. Žijí ve světských povoláních a činnostech a v běžných situacích rodinného a společenského života. Proto jsou tedy laici povoláni plnit vlastní úkoly v duchu evangelia. „Jim tedy zvlášť připadá úloha tak prozařovat a pořádat všechny časné záležitosti, s nimiž jsou v těsném styku, aby se vždycky dály a rozvíjely podle Krista a sloužily ke chvále Stvořitele a Vykupitele.“²⁸

Lumen gentium tedy zařazuje laiky jako „vlastní světu“, nelze to však brát doslovně a vyložit „poslání do světa“ jako „poslání mimo církve“. Záměrem koncilu jistě nebylo rozdělit sféry na duchovní a světskou a přiřknout duchovní sféru kléru a světskou sféru laikům. Pokud bychom takto uvažovali²⁹, přehlédli bychom duchovní dary – charismata – – laiků, která jsou důležitá pro vnitřní život církve.

V minulosti bylo téma duchovního života vyhrazeno téměř výlučně kněžím a řeholníkům. Dodnes je tím ovlivněno i naše smýšlení. V tradičním pojetí církve byl laik chápán jako objekt pastorační péče - jeho role v církvi byla pouze pasivní. Duchovní život přiměřený laickému životnímu postavení však nemůže vzniknout jako napodobenina života řeholního či kněžského. Laik má být členem Božího lidu žijícím ve světě, a především v tomto světě má usilovat o kvalitní duchovní život. I pro něj platí, že podstatou duchovního života je živé společenství s Kristem. Proto duchovní život člověka nemůže být jakousi samostatnou částí života, ale spíše neoddělitelnou součástí celého života člověka, a v jistém smyslu jeho základem.³⁰

„Všichni křesťané jakéhokoli stavu a zařazení jsou povoláni k plnému křesťanskému životu a dokonalé lásce.“³¹ Proto můžeme říci, že smyslem duchovního života laiků je především být svatými manželi, matkami a otci, učitelkami, úředníky, dělníky či prodavači, babičkami či dětmi. Mají zpřítomňovat Kristova ducha tam, kde žijí, a tím, jak žijí a co dělají.³²

²⁷ srov. LG 31, str. 68-69

²⁸ LG 31, str. 68-69

²⁹ srov. Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 7-8

³⁰ srov. *Laici v dnešním světě*, čl. 27-28, str. 49-50

³¹ LG 40, str. 76

³² srov. LG 31: „Z vlastního povolání laiků vyplývá úkol hledat Boží království tím, že se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha.“; dále i GS 43, In: *Laici v dnešním světě*, str. 50

1.3.1 Povolání laika ke kněžské, prorocké a pastýřské službě³³

Laik se na základě křtu stal účastným Kristova úřadu kněžského, prorockého a pastýřského, rozvinutí těchto tří rovin je třeba k lidské i křesťanské zralosti laika.

a) kněžské, jejímž smyslem je být prostředníkem mezi Bohem a vlastním lidským společenstvím; do kněžské služby laika spadá zejména účast na proměně světa prací. Žádná práce není předem vyloučena z toho, že bude konkrétním naplňováním kněžské dimenze duchovního života laiků. Jde o to, s jakou poctivostí, věcnou správností či kompetencí člověk k práci přistupuje.

b) prorocké, díky níž má být naše situace nahlížena Božím hlediskem; prorocká služba spočívá ve schopnosti číst znamení doby a správně rozlišovat duchy. Rozumět v malém i velkém tomu, čeho jsme účastníky a mnohdy i aktivními tvůrci. Prorocká služba je nezbytným základem naděje. Dnes je jí mimořádně třeba a to právě především od laiků, kteří jsou uprostřed dění světa. Prorocká služba je neodmyslitelně spojena s hlubokou a opravdovou modlitbou – rozhovorem s Bohem.

c) pastýřské, která souvisí se službou vedení a nasazení se pro druhé; prostorem pastýřské služby laika jsou všechny možné vztahy, v nichž je zapojený: v rodině, v manželství, ve škole, v zaměstnání, v církvi... Zkrátka vlastní „náplň“ jeho pastýřské služby je láska ve všech svých myslitelných autentických podobách.

„Posláním každého člověka je plnit určitý konkrétní úkol v každé z těchto tří rovin. A svatost vězí právě ve věrnosti tomuto poslání – a to navzdory všem slabostem, selháním i oklikám, které člověk při naplňování poslání nutně absolvuje.“³⁴

1.3.2 Požadavky na život laiků³⁵

Jaké jsou hlavní předpoklady pro život laiků v církvi? Pravděpodobně by se daly stručně shrnout do tří požadavků:

- a) požadavek hloubky života
- b) požadavek jednoty života
- c) požadavek pravdivosti života

a) Požadavek hloubky života upozorňuje na důležitost hledání a budování osobního vztahu k Bohu a ke Kristu. Ukazuje se, že zvyková víra bez osobního vztahu k Bohu dnes už člověku nepostačí. Navíc požadavkem dnešní doby je i potřeba mít svou víru podloženou rozumem. Jen taková víra pomůže člověku orientovat se v dnešním složitém světě, který jej

³³ srov.: *Laici v dnešním světě*, čl. 25-26; 30-34, str. 49-51

³⁴ *Laici v dnešním světě*, čl. 34, str. 51

³⁵ srov. Matěna, J., *Katoličtí křesťané laici v ČR*, str. 9-10

obklopuje. Rozumově promyšlená víra navíc umožní i vést dialog s okolními lidmi a být schopen odpovídat na jejich otázky a nejistoty. V praxi z toho vyplývá důraz na modlitbu, ale také na četbu Písma a na náboženské vzdělání. Navíc ovšem součástí takové víry je i rozměr společenství – víra přestává být ryze soukromou záležitostí. Víra učí odpovědnosti za sebe, za druhé i za svět a pomáhá vytvářet a prohlubovat vztahy mezi lidmi, počínaje od těch nejbližších.

b) Požadavek jednoty života klade důraz na to, že dnes už nejde rozdělovat život na “duchovní” a “světský” a oddělovat tyto dvě oblasti od sebe. Platí to obecně, ale laikům zní tato výzva dvojnásob naléhavě, protože polem jejich života je svět. Cílem je žít svůj každodenní život s Bohem, ne oddělit “náboženské úkony” od “světských povinností”. Laici mají veliký úkol posvěcovat svět, a to tam, kde právě jsou, a tím, co právě konají.

d) Požadavek pravdivosti života má obecnou platnost. Pravdivost ve smyslu podložit slova a skutky smýšlením a životem. Teprve takový život je vnitřně pravdivý, důvěryhodný a inspirující.

Dalo by se říci, že výše uvedené neplatí jen pro laiky, ale též pro kleriky stejnou měrou. Požadavek jednoty a pravdivosti života je, troufám si tvrdit, závazný i pro zdravý vývoj každého člověka mimo církve, do něhož patří i požadavek hloubky života, který si ale ne každý uvědomuje nebo hodlá připustit.

1.3.3 Současná pozice laiků v církvi

Podle toho, jak laici chápou sami sebe nebo své poslání v církvi, je lze rozdělit přibližně do třech skupin.³⁶

První, „raně středověká“ skupina laiků předpokládá, že kněz má vše, co se týče farnosti, na starosti a že není možné ani správné plést se mu do jeho úřadu. Takovýto laik je pouze pasivně účasten na životě církve. Je příjemcem svátostí, pouček víry a objektem pastorační péče.

Druhá skupina laiků usiluje o aktivní zapojení do církve pod vedením a odpovědností kněze. Tito laici jsou přesvědčeni, že odpovědnost za církve mají kněží a oni mohou a mají být jejich pomocníky, pokud je k tomu kněz povolá.

Ve třetí skupině jsou ti laici, kteří jsou přesvědčeni, že jsou povoláni, poslání a začlenění do církve přímo Kristem už v okamžiku křtu. Odtud plyne jejich podíl na všeobecném kněžství, odtud plyne povolání ke službě kněze, proroka a pastýře pro každého laika. Odtud ovšem také plyne právo i povinnost tento úkol na sebe vzít spolu s odpovědností za jeho

³⁶ srov. Matěna, J., *Katoličtí křesťané laiků v ČR*, str. 14-15

naplňování. Tito laici cítí volání ke službě v církvi, a právě tak k podílu na úkolu církve být světu svátostí spásy a společenství.

Je třeba přijmout skutečnost, že tyto tři skupiny laiků žijí vedle sebe a tvoří jednu církev. Je to pro církev výzva, aby prohloubila respekt a úctu k druhým - i k těm, kteří mají odlišný názor. Jedním z úkolů dnešní církve je přijmout svou rozmanitost jako obohacení, jako příležitost k růstu. Nejde totiž jen o vzájemnou toleranci a pochopení, ale především by mělo jít o rozvinutí nejrůznějších podob aktivního křesťanského života, jejich vzájemnou komunikaci a obohacování. Poselství II. Vatikánského koncilu hovoří jasnou řečí a je nutné ji v církvi postupně uvádět do života.

Soudobou pozicí laiků v církvi a jejich vztahy se zabývá M. Kaplánek³⁷. Upozorňuje na současnou určitou bezradnost, která se týká identity kněze a která je zapříčiněna změnou jeho jasně vymezeného postavení (sociálního statutu) v posledních dvou stoletích. Kněz již nemůže stavět svou identitu na základě své funkce, případně své práce, protože mu v posledních desetiletích – zvláště po koncilu, ale i se zvýšenou aktivitou laiků – přestává být mnoho úkonů v praxi rezervováno. Kněz se stává spíše garantem jednoty společenství než jeho suverénním vůdcem, jak tomu bylo dříve. A proto současná diskuse o postavení laiků v církvi není způsobena přímo samotným postojem laiků, nýbrž spíše odráží bezradnost, která se týká identity kněze.

³⁷ srov. Kaplánek, M., *Teologie laikátu*, str. 11

2 PODÍL A SPOLUPRÁCE LAIKŮ NA SLUŽBĚ KNĚZE

„Laici jako všichni věřící křesťané at' přijímají ochotně a s křesťanskou poslušností to, co stanoví duchovní pastýři jako Kristovi zástupci, jako učitelé a vedoucí církve. ... Duchovní pastýři naproti tomu at' uznávají a podporují důstojnost a odpovědnost laiků v církvi; at' rádi využívají jejich moudrých rad, svěřují jim s důvěrou úkoly ve službě církve a ponechávají jim svobodu a prostor k jednání, ba at' je povzbuzují k tomu, aby se dávali do práce i z vlastního podnětu.“³⁸ Důležité je si povšimnout, že v obou případech není pozice (kleriků či laiků) vymezena tím, nač má její nositel „právo“, nýbrž tím, co má u druhého respektovat.

Základním předpokladem pro spolupráci je ochota předat laikům odpovědnost a ochota laiků ji převzít. Vše má však dvě nutné podmínky. Jednak ochotu laiků vystoupit z dřívějšího modelu života církve - tedy z pasivity a odstupu - a aktivně převzít spoluodpovědnost. Na druhé straně ochotu odpovědnost laikům předat, komunikovat a spolupracovat s nimi. Základem všech těchto aktivit je právě dobrá komunikace v daném společenství. Komunikace není naší silnou stránkou, ale bez ní to bohužel nejde. Nelze přehlédnout, že problém v komunikaci a spolupráci kleriků s laiky často skutečně existuje. Nejde o jedno rozhodnutí, ale o dlouhodobý živý proces. Zvláštní důležitost při tom má ochota laiků – odborníků v různých oborech přispívat nezištně svými vědomostmi k práci pro církve a v církevních zařízeních, komisích nebo neformálních skupinách.³⁹

Součinnost jistě musí být z obou stran. Přesto s ohledem na naši reálnou situaci je třeba si uvědomit, že plné zapojení laiků do života církve zůstává v první řadě důležitým úkolem samotných křesťanů laiků. Mohou tím totiž pomoci nejenom sobě samým, ale také celé církvi.⁴⁰ Laici mohou účinně spolupracovat⁴¹ na pastorační službě kněží ve farnostech, v nemocnicích, ve stacionářích, ve školách, vězeních, ve vojenských ordinariátech atd. Mimořádnou formu spolupráce v předvídaných podmínkách usměrňuje kán. 517, § 2.⁴² Nelze přehlížet přednost, kterou tentýž kánon dává jáhnovi.

Tato kanonická norma dále potvrzuje, že tyto formy účasti na péči o farnosti nemohou žádným způsobem nahradit úřad faráře. Úřad faráře může být skutečně platně svěřen jen knězi, v souladu s kán. 521, § 1, a to i v případech objektivního nedostatku kléru.⁴³

³⁸ LG 37, str. 74

³⁹ srov. *Laici v dnešním světě*, čl. 41-42; 48-50, str. 54-57

⁴⁰ srov. *Laici v dnešním světě*, čl. 41-42; 48-50, str. 54-57

⁴¹ srov. *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 4, str. 19-20

⁴² srov. CIC, kán 517, § 1; Zvon, Praha 1994. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 4, str. 19

⁴³ Proto je třeba vyhnout se titulu „vůdce komunity“ nebo jiným slovům udávající tentýž název pro laika nebo pro skupinu laiků, kterým je svěřena účast na pastorační péči. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 4, str. 20

V této souvislosti je třeba také počítat s tím, že farář je vlastním pastýřem farnosti jemu svěřené.⁴⁴ Vzhledem k tomu, že je na některých místech skutečný nedostatek kněží, bude moudré a nutné jednat v této věci se zvláštní opatrností.⁴⁵

⁴⁴ srov. CIC, kán. 519; Zvon, Praha 1994. . In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 4, str. 20

⁴⁵ srov. *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 4, str. 19-20

3 ÚLOHY LAIKŮ PŘI SLAVENÍ EUCHARISTICKÉ LITURGIE

„Jedná se o úkoly úzce spjaté s povinnostmi pastýřů, kteří musí obdržet svátost kněžského svěcení. Vyžaduje se proto ode všech, kterých se to nějakým způsobem týká, zvláštní péče o to, aby byla dobře zachována podstata a poslání duchovní služby, jako i povolání a světský ráz laiků. Spolupracovat totiž neznamena zastupovat.“⁴⁶ „Jsou přitom respektovány hranice vytýčené povahou svátostí, růzností charismat a církevních funkcí, velkodušnými a moudrými řešeními, aby se čelilo situacím, kdy posvátní služebníci chybí nebo je jich nedostatek“.⁴⁷

Během slavení eucharistické liturgie je nutné správně rozlišovat mezi charakterem kněžství služebného a kněžství všeobecného.⁴⁸ Podstatný rozdíl mezi všeobecným kněžstvím a kněžstvím služebným není v kněžství Kristově, které zůstává navždy jediné a nerozdělené, ani ve svatosti, ke které jsou povoláni všichni věřící: „Služebné kněžství totiž samo o sobě neznamena vyšší stupeň svatosti ve srovnání se všeobecným kněžstvím věřících; ale v svatosti kněžství dostávají kněží od Krista skrze Ducha svatého zvláštní dar, kterým mohou pomáhat Božímu lidu věrně a úplně realizovat jeho všeobecné kněžství.“⁴⁹ Různost se týká způsobu účasti na Kristově kněžství a je podstatná v tom smyslu, že „zatímco se všeobecné kněžství věřících uskutečňuje v rozvoji křestní milosti, v životě víry v naději a lásce, životě podle Ducha, služebné kněžství slouží všeobecnému kněžství, je zaměřeno na rozvoj křestní milosti všech křesťanů“.⁵⁰ Z toho vyplývá, že „služebné (svátostné) kněžství se podstatně liší od všeobecného kněžství věřících, protože uděluje posvátnou moc ke službě věřícím“.⁵¹⁵²

Při slavení mše svaté vytvářejí věřící svatý lid, vyvolený národ, královské kněžstvo, aby Bohu vzdávali díky, aby obětovali neposkvřenou oběť nejenom rukama kněze, nýbrž spolu s ním. Proto je potřeba se vystříhat jakéhokoliv druhu povýšenosti a odlišování v osobním životě a mít na paměti, že mají jednoho Otce v nebesích, že jsou si tedy bratry a tvoří jeden Boží lid. Lid vytváří jedno tělo tím, že naslouchá Božímu slovu a účasti na modlitbách a zpěvu, obzvláště pak společným přinášením oběti a společnou účastí na stolu Páně. Tato jednota vysvítá z gest a postojů, které věřící zachovávají.⁵³

⁴⁶ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, str. 5

⁴⁷ srov. Jan Pavel II., Proslov „*Collaborazione dei laici al ministero pastorale dei presbiteri*“ (22. dubna 1994), č. 2; *L'Osservatore Romano*, 23. dubna 1994. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, str. 5-6

⁴⁸ srov. *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, str. 8-13

⁴⁹ Jan Pavel II., *Pastores dabo vobis* (25. března 1992), č. 17; Zvon, Praha 1993. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, str. 8

⁵⁰ *Katechismus katolické církve* čl. 1547

⁵¹ *tamtéž*, č. 1592.

⁵² srov. *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, str. 8-13

⁵³ srov. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 95.-96. [62.-63.], str. 38-39

Důležité poslání mají také dialogy mezi knězem a shromážděnými věřícími, jakož i společná zvolání. Není to jen vnější znak společného slavení, nýbrž i podpora a vytváření společenství mezi knězem a lidem.⁵⁴

„Liturgické úkony mají jasně vyjadřovat uspořádanou jednotu Božího lidu jako organického společenství,⁵⁵ a tedy vnitřní spojitost liturgického úkonu a organicky členěné povahy církve. K tomu dochází, když všichni účastníci vykonávají s vírou a zbožností úkol, který je každému vlastní.“⁵⁶ Tento úkol v sobě zahrnuje i povinnost vyvarovat se podnětu pro jakýkoliv zmatek, který se týká církevní identity každého jednotlivce. Tuto oblast upravuje kánon 907⁵⁷, podle něhož není při slavení eucharistie dovoleno jáhnům a laikům pronášet modlitby ani jakoukoli jinou část vyhrazenou pro celebrujícího kněze – především eucharistickou modlitbu se závěrečnou doxologií – nebo konat úkony a gesta, která jsou vlastní pouze celebrantovi. Stejně tak nemohou laici oblékat liturgická roucha předepsaná pro celebrujícího kněze. „Za účelem předejít záměnám mezi svátostnou liturgií, které předsedá kněz nebo jáhen, a jinými liturgickými úkony, které animují nebo vedou laici, je nutné, aby laici používali jasně odlišných formulací.“⁵⁸

3.2 Liturgické služby laiků⁵⁹

Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium II. Vatikánského koncilu mluví o liturgické službě laiků v čl. 29, který je součástí směrnic pro obnovu posvátné liturgie, konkrétně směrnic vyplývajících z hierarchické a společenské povahy liturgie. Úvodní článek kapitoly, článek č.26 zdůrazňuje, že liturgické úkony nejsou úkony soukromými, nýbrž slavnostními projevy celé církve, která je „svátostí jednoty“. Církev je svatým lidem, sjednoceným a uspořádaným biskupy. Liturgické činnosti jsou proto záležitostí i projevem celého těla církve a na celé tělo působí. V čl. 27 je poukázáno na přednost liturgického slavení ve společenství a v čl. 28 se klade důraz na to, že při slavení liturgie má každý v rámci své funkce konat jen to, ale i všechno to, co mu přísluší z povahy věci a podle liturgických předpisů. V čl. 29 se pak mluví o službě laiků při liturgii: „Také přísluhující, lektorů, komentátoři a členové chrámového sboru vykonávají skutečnou liturgickou službu“.

⁵⁴ srov. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 34. [14.], str. 17

⁵⁵ srov. SC 26–28, In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 6, § 1, str. 22

⁵⁶ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 6, § 1, str. 22

⁵⁷ *CIC, kan. 907*, In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 6, § 1, str. 22

⁵⁸ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 6, § 2, str. 22

⁵⁹ historická část kapitoly převzata z: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

Liturgická služba klerika a laika je zde tedy postavena na stejnou úroveň, oba stavy vykonávají „skutečnou liturgickou službu“ v pravdě a ve věrnosti ke svému stavu.

„Svátostné kněžství je nezbytné pro existenci společenství jako církve: „Nesmíme se tedy domnívat, že svátostné kněžství existovalo dříve než církev (...) právě tak málo je smíme pokládat za pozdější než církevní společenství, protože toto společenství nemohlo být založeno bez této kněžské služby.“⁶⁰ Když totiž ve společenství chybí kněz, chybí v něm posvěcená služba a funkce Krista Hlavy a Pastýře, podstatného pro život církevního společenství.“⁶¹

Jako předpoklad liturgické služby laiků je nutné, aby příslušná církevní autorita vybrala věřícího, který se vyznačuje příkladným životem a řádnou naukou. Zastávání těchto úkolů nemůže být dovoleno těm, kteří nevedou důstojný život nebo jsou v rodinné situaci, která neodpovídá morální nauce církve. Kromě toho mají mít náležitou formaci, aby mohli vhodně plnit svěřený úkol.⁶²

3.1.1 Akolyta

„Akolyta je ustanoven k službě oltáře a k pomoci knězi a jáhnovi. Zvláště je mu svěřeno přichystat oltář a posvátné nádoby, a je-li to nutné, podávat věřícím Eucharistii, jejímž je mimořádným přísluhovatelem“⁶³ „⁶⁴

Jako „svěcení“ akolytát přiřazoval nositele ke Kristu, světloňoši a obětníku Nové smlouvy. Když se ve 4. století vytratily prastaré křesťanské úřady, zůstala akolytům jako „laickým klerikům“ správa majetku, až v 9. stol. se akolytát stává stupněm „svěcení“ bez zvláštního úřadu. Časem přešly úkoly akolytů na ministranty.

Ustanovení akolytů se děje v rámci eucharistické slavnosti tak, že po evangeliu jsou nejprve kandidáti představeni biskupovi. Ten pak k nim má promluvu. Po ní následuje biskupova modlitba, po které kandidáti jednotlivě předstupují před biskupa, od kterého symbolicky přejímají nádobku s hostiemi nebo vínem ke slavení eucharistie. Pak pokračuje slavení eucharistie. Akolyté přinášejí k přípravě obětních darů misky s hostiemi a kalich s vínem. Ke komuniu přistupují akolyté hned po jáhnech. Někoho z akolytů může biskup vyzvat, aby pomohl s rozdělením eucharistie.

⁶⁰ Posynodální apoštolská adhortace Jana Pavla II. *Pastores dabo vobis*, č. 16; Zvon, Praha 1993. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, str. 11

⁶¹ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, str. 11-12

⁶² srov. *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl.13, str. 28

⁶³ CIC, kán.910,§ 2, In: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 98 [65.], str. 39

⁶⁴ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 98 [65.], str. 39

3.1.2 Chór (schóla)

„Mezi věřícími vykonává své liturgické poslání schóla neboli sbor zpěváků. Pečují o správné provedení různých druhů zpěvu těch textů, které jim přísluší, a podporují činnou účast věřících na společném zpěvu. To, co je řečeno o sboru zpěváků, platí přiměřeně i pro hudebníky, zvláště pro varhaníka.“⁶⁵

V článku 29 Konstituce o posvátné liturgii (SC) je řečeno, že také členové chrámového sboru vykonávají skutečnou liturgickou službu. Historické začátky liturgických pěveckých sborů sahají do raného středověku, kdy se uvnitř obce vyčleňuje skupina kleriků zvaná chorus, která v liturgii hodin a mši ve stále rostoucí míře zaujímá místo lidu. Úkolem této pěvecké skupiny byl přednes stále stejných aklamací. V následné době (v 5. a 6. stol.) dochází k částečné „laicizaci“ chórů. Vokální složka ve vícehlasé hudbě připadla nejprve sólistům. O pravém chórovém zpěvu lze mluvit teprve s nástupem polyfonie. Ta až na malé výjimky (Capella Sixtina) využívá podpory hudebních nástrojů. Od 17. stol. stále více narůstal samostatný podíl nástrojové složky, až v 18./19. stol. dosáhl svého vrcholu v církevní hudbě vídeňského klasicismu a romantismu, kdy šlo o hudební formu s doprovodem velkého orchestru. V období restaurace se cecilianismus snažil pěstovat „čistý“ chórový zpěv à capella (tedy bez doprovodu hudebních nástrojů). Později se na základě historických studií opět začalo více používat podpory hudebních nástrojů, zejména varhan, jejichž významné místo v církevní hudbě potvrdila i liturgická konstituce SC⁶⁶, tentýž dokument⁶⁷ přikládá kostelním pěveckým sborům, příp. schólám v liturgii velký význam.

3.1.3 Kantor (žalmista)

Posláním kantora (lat. = zpěváka) je vést různé zpěvy s patřičnou účastí lidu a bývá také vedoucím schóly. Jeho službu lze považovat za jednu z nejpotřebnějších při správně slavené liturgii, k níž zpěv podstatně náleží. Užívání názvu kantor je pro tuto roli doloženo od 4. stol. Předtím se užíval název psalmista, protože původně jeho posláním bylo přednášet responsoriální žalm po čtení. Slovo kantor sloužilo nejprve jen jako označení pro člena schóly. V katedrálách a klášteřích (zde též cantatrices) byl úřad kantora svěřován výlučně klerikům. Ve středověku se užívalo toto rozlišení: praecantor (cantor maior čili první kantor), dále succantor jako jeho zástupce a pomocník, a nakonec concentores čili ostatní zpěváci. Pozdější nástup vícehlasého zpěvu pak umožnil i uplatnění laiků. Běžně se dnes kantor a žalmista nerozlišuje.

⁶⁵ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 103. [63.], str. 40

⁶⁶ srov. SC 120, str. 166

⁶⁷ srov. SC 114, str. 164

Člověku v této funkci přísluší, aby vedl zpěv obce, zanotoval zvolání a zpěvy, přednášel zvolání u litaní a jiných střídavých zpěvů, a tak zajišťoval bohatý a střídavý zpěv obce. Může též nahradit chybějící sbor či schólu a střídavě s obcí zpívat Gloria nebo žalmy při liturgii hodin. Důležitost kantorovy role není dána nejvíce nároky sólového zpěvu, nýbrž požadavkem živého zpěvu obce. V praxi často musí jeho roli převzít varhaník.

3.1.4 Kolektant (provádějící sbírku)

Dle Všeobecných pokynů k Římskému misálu koná liturgickou službu i ten, kdo koná v kostele sbírku.⁶⁸

3.1.5 Komentátor

„Liturgickou službu koná také komentátor, kterým věřícím podle vhodnosti krátce vysvětluje obřady a dává jim pokyny; uvádí je tak do slavení bohoslužby, aby jí lépe porozuměli. Je třeba, aby výklad komentátora byl předem připraven a vyznačoval se stručností. Při plnění svého úkolu komentátor stojí na vhodném místě před věřícími, nevystupuje ovšem na ambon.“⁶⁹

Tuto liturgickou službu poprvé zavedla instrukce o církevní hudbě z r. 1958. Služba komentátora měla podporovat aktivní účast lidu zejména na složitých liturgických slavnostech tím, že několika slovy podá vysvětlení následujících obřadů. Výklad komentátora má být předem připravený a stručný. Dnes jeho služba připadá prakticky v úvahu zejména při liturgii velikonočního tridua a při významných liturgických slavnostech (biskupské, kněžské, jáhenské svěcení, biřmování, svěcení kostela, zvonů atd.).

3.1.6 Kostelník

Běžná služba kostelníka není přímo liturgická, má pomocný charakter, ale je velmi důležitá pro přípravu liturgie. O jejím původním obsahu vypovídají latinské názvy custos (strážce), mansionarius (bydlící u kostela) či sakristán, podle prostoru představující rozhodující pole jeho působnosti. Kdysi bylo pro výkon této služby podmínkou přijetí nižšího svěcení. Dnes běžně do úkolů kostelníka patří příprava oltáře, oltářního prostoru, liturgických rouch a věcí potřebných k liturgii. Někde mu též bývá svěřována organizace úklidu kostela. Někdy je však kostelník pověřován také výkonem liturgických služeb. Tak běžně koná funkci kolektanta a pak spíše v případě nouze zastupuje jiné nositele služeb. Zejména o všedních dnech zastává službu ministranta, lektora a v úvahu může též přicházet služba pomocníka

⁶⁸ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 105 [68.], str. 41

⁶⁹ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 105 [68.], str. 41

komunia u hodně navštívených mší (svatby, pohřby). V takovém případě se předpokládá absolvování přípravného kursu a pověření od biskupa. Často kostelník vykonává zároveň i službu varhaníka.

3.1.7 Lektor

„Lektor je ustanoven k předčítání z Písma svatého, kromě evangelia. Může také pronášet úmysly v přímlovkách, a není-li přítomen žalmista, může pronášet i žalm mezi čteními. Při slavení eucharistie má lektor vlastní úkol (srov. č. 194-198) a má ho sám vykonávat.“⁷⁰

„Není-li přítomen ustanovený lektor, určí se k přednesu čtení Písma svatého jiní laikové, skutečně způsobilí a pečlivě připravení k plnění tohoto úkolu, aby věřící z poslechu posvátných čtení pojali k Písmu svatému ve svém srdci něžnou a živou náklonnost.“^{71,72}

Čtení z Písma spolu s kázáním představuje službu slovu, které tím, že se stává hlasitým, ztišuje před Bohem a je tedy službou naslouchání, které je pro člověka podstatné a vede ke sjednocení lidí. A tím, že je pro předčítání určena osoba odlišná od toho, kdo vede liturgické shromáždění, vstupuje do liturgie dramatický prvek: slovo pocházející od Boha má být pronášeno někým jiným než slovo církve adresované Bohu.

V synagoze bylo předčítání Písma původně čestným úřadem. Čtením mohly být pověřeny i ženy, nezletilí a otroci. V nejstarší křesťanské bohoslužbě tomu nemohlo být zřejmě jinak. Protože však čtení Tóry bylo kvůli chybějící interpunkci a kantilaci obzvlášť obtížné, směřoval vývoj v židovství k profesionálnímu lektorovi, přičemž zůstal principiálně zachován nárok, že každý může být povolán k předčítání Tóry. V křesťanství však byl čestný a laický úřad lektora převzat hierarchickým ordo. Na Západě se prosadil sedmistupňový ordo, který počítal lektory mezi ordines minores jako předposlední stupeň svěcení. Úřad se stává průchozím stupněm, takže občas (4./5. stol.) jsou do lektorského stavu přijímány i děti. Volba dětí za lektory měla dvojí důvod: První byl ten, že se pro svou nevinnost jevíly jako zvlášť vhodné, aby z posvátné knihy vyzvedly slovo Písma naplněné Božím duchem a nefalšovaně je předložily obci. Druhým důvodem byla snaha zvýraznit předčítání evangelia nositelem vyššího svěcení. Zatímco na Východě to neohrozilo postavení lektora, na Západě přebírá čtení epištoly ve stacionární římské bohoslužbě 7./8. stol. podjáhen. Naproti tomu se po staletí nadále požaduje služba lektora nebo přece jen klerika, který čte epištolu, když farář slaví mši ve své obci. Ještě až do 13. stol. jsou zmínky o tom, že při samotné privátní mši čítával epištolu mešní služebník (ministrant). V 6. stol. se lektorát stává neodmyslitelným stupněm na cestě ke kněžství.

⁷⁰ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 98 [65.], str. 39

⁷¹ srov. *SC*, č. 24, str. 141

⁷² *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 100, str. 40

Ustanovení lektora se dnes děje v rámci bohoslužby slova nebo eucharistické slavnosti. Po evangeliu jsou kandidáti představeni biskupovi. Ten k nim má pak promluvu a po modlitbě přistupují kandidáti jednotlivě před biskupa, který jim symbolicky předá Písmo svaté. Pro úřad lektora je vhodné projít formační přípravou.

3.1.8 Ministrant

Ministranti byli původně klerici, z nichž měl vždy alespoň jeden asistovat při mši svaté. Nedostatkem kleriků se ministrantská služba stala záležitostí laiků. Ačkoliv původním posláním ministranta bylo svou přítomností a odpověďmi zastupovat lid, což náleží laikovi a v případě nouze tento úkol mohla plnit i žena⁷³, přesto byl ministrant podle plného rozsahu své služby považován za nástupce klerika a v posledku za nástupce diakona, s nímž má i společné označení (diákonos = minister). Přípomínkou toho jsou i označení pro oděv ministrantů (provedený v různých barvách), užívaná ve středověkých Inventářích: „dalmaticae puerorum“ (kromě toho též „tunicae, albae puerorum“).

Stanovy pro službu ministrantů jsou většinou v každé farnosti jiné, záleží i na zvycích a tradici daného církevního společenství.

3.1.9 Účastník obětního průvodu

Tuto liturgickou službu konají zástupci z lidu, přináší celebrantovi obětní dary. Podle mého názoru jde o nejtypičtější a nejvlastnější liturgickou službu laiků. Tento úkon vyjadřuje jednotu lidu, jehož zástupci dary přinášejí, a současně jednotu s duchovním pastýřem, kterému jsou obětní dary přinášeny.

3.1.10 Pomocnice/pomocník při bohoslužbách s dětmi

Tato služba představuje jednu z nových liturgických služeb laiků. V katolické církvi se objevila teprve po reformě liturgie, uskutečněné z rozhodnutí II. vatikánského koncilu⁷⁴. Direktorium pro mše s dětmi⁷⁵ z 22. 10. 1973 vypracované Kongregací pro bohoslužbu tuto službu předpokládá. Podle čl. 24 se jeví jako vhodné, aby při takových mších bylo přítomno alespoň několik dospělých, kteří v případě potřeby dětem pomáhají. Pro tuto službu se nevyžaduje žádné zvláštní vzdělání, i když vhodně uzpůsobené vzdělání je zde jen ku prospěchu věci.

⁷³ srv. CIC z r. 1917, can. 813, 2, In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*.

⁷⁴ srov. P. Braun, Kindergottesdiensthelfer. In: K. Schlemmer (vyd.), Gottesdiensthelfer. Echter, Würzburg 1979, 71-76, zde 71. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁷⁵ Direktorium pro mše s dětmi, Český překlad in: Eucharistické modlitby. Vydala liturgická komise Biskupské konference ČSFR, Praha 1992. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

Pokud jde o osobní předpoklady pomocnice/pomocníka při bohoslužbách s dětmi, přicházejí jako samozřejmé v úvahu schopnost vcítit se, láska k dětem a aktivní účast na životě farnosti. Protože práce těchto pomocníků je široce rozsáhlá, je vhodné z nich vytvořit celý tým.⁷⁶

Hlavním úkolem těchto pomocníků je připravovat bohoslužby s dětmi tak, aby byly přizpůsobeny chápavosti dětí a aby při nich mohly uplatnit svou kreativitu v duchu spolupráce. Příprava zahrnuje metodickou výstavbu bohoslužby a výběr vhodných písní; jejich texty by měly být dětem snadno srozumitelné a melodie by měly být jednoduché. Dále je úkolem pomocníků určit tematiku bohoslužby tak, aby byla aktuální a děti oslovila. Spolu s knězem se domluví na výběru textů a písní a předem s dětmi proberou téma bohoslužby. K tomu též náleží formulování textů úvodních připomínek před čteními, nacvičení písní a scének s dětmi. Promluva zaměřená na dítě samo mu může na základě praxe bohoslužebného slavení poskytnout cennou pomoc pro formulování jeho víry.⁷⁷

Bohoslužba s dětmi jako každá jiná skupinová bohoslužba má pomáhat budovat živou křesťanskou obec. Zde mohou pomocníci vykonat hodně dobré práce, když využijí těchto bohoslužeb k navázání kontaktů s rodiči dětí a alespoň některé z nich tak mohou získat pro spolupráci na přípravě bohoslužeb s dětmi.⁷⁸

3.1.11 Pronášející přímluvy

„V přímluvách neboli modlitbě věřících odpovídá lid na Boží slovo s vírou a vykonává poslání svého křtu přijatého kněžstvem tím, že prosí Boha za spásu všech lidí. Je prospěšné, aby se ve mších s účastí lidu konala tato modlitba pravidelně, a to tak, aby obsahovala prosby za církev svatou, za ty, kdo nám vládou, za ty, kdo jsou obtíženi různými těžkostmi, za všechny lidi a spásu celého světa. Pořadí proseb je obvykle toto: a) za potřeby církve, b) za státní představitele a za spásu celého světa, c) za ty, které tíží jakékoliv nesnáze, d) za místní společenství.“⁷⁹

Přímluvy vyjadřují hlas lidu, proto jsou také nazvány „modlitbou věřících“. Mohou být buď vlastní nebo náležející ke konkrétnímu dnu či svátku z příslušné liturgické knihy.

⁷⁶ srov. Direktorium pro mše s dětmi, Český překlad in: Eucharistické modlitby. Vydala liturgická komise Biskupské konference ČSFR, Praha 1992. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁷⁷ srov. tamtéž, 74-75. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁷⁸ srov. tamtéž, 75-76. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁷⁹ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 69.-71. [45.-47.], str. 29

3.1.12 Mimořádný přísluhovatel svatého přijímání

„Jde o liturgickou službu, odpovídající objektivním potřebám věřících, určenou hlavně pro nemocné a pro liturgická shromáždění, ve kterých mají zvláště četní věřící touhu přijmout svaté přijímání.

Kanonická úprava o *mimořádném přísluhovateli svatého přijímání* má však být správně dodržována, aby nevyvolávala zmatek. Určuje, že řádným přísluhovatelem svatého přijímání je biskup, kněz a jáhen, zatímco přísluhovatelem mimořádným je ustanoven akolyta nebo věřící tím pověřený podle kán. 230, § 3.⁸⁰

Mimořádný služebník může při slavení eucharistie podávat svaté přijímání jen tehdy, nejsou-li přítomni řádní přísluhovatelé nebo, jsou-li přítomni, jsou skutečně zaneprázdněni. Mimořádný služebník může vykonávat tutéž službu i tehdy, když by se pro zvlášť četnou účast věřících, kteří si přejí přijmout svaté přijímání, slavení eucharistie příliš prodloužilo pro nedostatečný počet řádných služebníků.

Takové pověření je *zástupné a mimořádné* a má být vykonáváno podle práva. Proto je vhodné, aby diecézní biskup vydal zvláštní normy, které by byly v souladu s univerzálním zákonodárstvím církve a blíže upravovaly vykonávání takového pověření. Je nutné postarat se mimo jiné o to, aby věřící k tomu určený byl náležitě poučen o eucharistické nauce, o povaze své služby, o rubrikách týkajících se zachovávání projevů povinné úcty k tak slavné svátosti a o kázni při připouštění k přijímání.

Aby nevznikaly zmatky, je třeba zamezit a zabránit jevům, které se již po nějakou dobu vyskytují v některých místních církvích, jako například: podávat si svaté přijímání sami, jako by šlo o celebranty; ... obvyklé zapojování mimořádných služebníků do mší svatých tak, že se svévolně rozšíří pojem „četná účast“.⁸¹

3.1.13 Sakristián

„Liturgickou službu koná také sakristián, který pečlivě připravuje liturgické knihy, oděvy a všechno ostatní, čeho je třeba ke slavení mše.“⁸²

3.1.14 Skupina pro přípravu liturgie

I v tomto případě jde o liturgickou službu, která se objevila až v souvislosti s liturgickou reformou II. vatikánského koncilu. Úkolem této skupiny je mít péči o všechno, co souvisí s liturgií v obci, a dále, plánovat a připravovat její liturgické slavnosti. Může tvořit

⁸⁰ srov. CIC, kán. 910, § 2; Zvon, Praha 1994. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 8, §1, str. 24

⁸¹ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 8, § 1-2, str. 23-25

⁸² *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, str. 41

specializovanou sekci farní rady. Pro jejich zřízení v každé obci se vyslovila např. Společná synoda biskupství v Německu⁸³. Členy této skupiny jsou nejprve ti, kteří mají povinnost připravovat liturgii z titulu svého úřadu či postavení, tedy farář (příp. jiný kněz) a varhaník nebo vedoucí sboru, a podle okolností též jáhen a kostelník. Dalšími členy mohou být ti, kdo se živě účastní liturgického života obce a chápou úkoly této skupiny a budou je plnit se zájmem, ochotně a kompetentně. Většinu členů tak tvoří laici. Počet členů by neměl být výrazně vyšší než deset⁸⁴. Pracovním cílem této skupiny je připravovat slavení dob, svátků a bohoslužeb tak, aby to odpovídalo situaci obce. K tomu je potřeba, aby tato skupina získala co nejvíce spolupracovníků. Čím více se to podaří, o to víc pak platí, že tato skupina přispívá k zajištění kontinuity liturgie v bohoslužebném životě obce⁸⁵. Celá práce liturgického kroužku spočívá ve službě duchovnímu životu věřících.⁸⁶

3.1.15 Služba slova

„CIC kán. 766 stanoví podmínky, za kterých příslušná autorita může připustit laiky, aby kázali v kostele nebo v oratoři (*in ecclesia vel oratorio*). Již samo užití výrazu *admitti possunt* zdůrazňuje, že v žádném případě nejde o vlastní právo, jakým je specifické právo biskupů⁸⁷ nebo o oprávnění jako u kněží nebo jáhnů.⁸⁸ Podmínky k tomuto připuštění – „jestliže to za určitých vyžaduje *nutnost* nebo tak radí ve zvláštních případech *užitečnost*“ – zdůrazňují výjimečnost faktu.

V případech trvalého nedostatku kněží v určitých oblastech může dojít k takovým situacím trvalé a objektivní nutnosti nebo užitečnosti, které vedou k doporučení, aby bylo dovoleno laikům kázat. Kázání v kostelech a oratořích může být laikům povoleno jako *zastoupení* vysvěcených služebníků nebo z důvodů mimořádné užitečnosti ve zvláštních případech upravených univerzálním církevním zákonodárstvím nebo biskupskými konferencemi; nemůže se proto stát řádnou skutečností a nemůže být chápáno jako skutečné povýšení laikátu.⁸⁹

„Homilie má být při slavení eucharistie vyhrazena vysvěcenému služebníku, knězi nebo jáhnovi.⁹⁰ Laici jsou vyloučeni, i když zastávají úkol „pastoračních asistentů“ nebo katechetů

⁸³ srov. usnesení „Gottesdienst“ 6.1.1. Viz. výše, pozn. č. 67. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁸⁴ srov. D. Eissing, *Der liturgische Dienst des Sachausschusses Liturgie*. In: A. Kuhne (vyd.), *Die liturgischen Dienste*. Bonifatius, Paderborn 1982, 186-197, zde 188-189. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁸⁵ srov. usnesení „Gottesdienst“ 6.1.1. Viz. výše, pozn. č. 67. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁸⁶ srov. tamtéž, 191-195. In: Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

⁸⁷ LG 25, In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*

⁸⁸ srov. CIC kán. 764; Zvon, Praha 1994.

⁸⁹ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 2, §1-4, str. 16-17

⁹⁰ srov. Jan Pavel II. Apoštolská exhortace *Catechesi tradendae* (16.10.1979), č. 48; Papežská komise pro výklad dekretů II. vatikánského koncilu: *Odpověď* (11.1.1971); Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, *Instrukce*

v jakémkoli společenství nebo sdružení. Nejde zde o případnou větší schopnost výkladu nebo o teologickou připravenost, nýbrž o to, že úloha je vyhrazena tomu, kdo přijal svátost kněžství; ani diecézní biskup proto není oprávněn dispenzovat od normy kánonu.⁹¹ Nejde totiž o zákon pouze disciplinární, ale o zákon, který se týká úlohy vyučování a posvěcování, jež spolu úzce souvisí. Kánonem 767, §1 je třeba považovat za zrušenou jakoukoliv dřívější normu, která umožňovala laikům pronášet homilii při slavení mše svaté.⁹²

Je dovolen krátký úvod, který by napomohl lepšímu porozumění liturgie, ve výjimečných případech eventuální svědectví, které, vždy přiměřené liturgickým pravidlům, se přednáší při slavení eucharistie ve zvláštní dny (den semináře nebo nemocného atd.), je-li to objektivně považováno za vhodné jako ilustrace homilie řádně pronesené celebrujícím knězem. Tato vysvětlování a svědectví mají mít takový ráz, aby je nikdo nemohl zaměnit za homilii. Celebrující služebník může někdy obezřetně využít možnosti „dialogu“ při homilii⁹³ pro objasnění, kterým však nikoho nepověřuje povinností kázat.“⁹⁴

3.1.16 Varhaník

Role varhaníka se v liturgii objevuje někdy od poloviny 10. stol. Z této doby pochází totiž nejstarší zmínka o instalaci varhan v kostele (Winchester, r. 951). Velmi dlouho byly varhany kvůli svému původnímu světskému užívání při liturgii spíše trpěny. Úloha varhaníka spočívala nejprve v tom, že zajišťoval jednohlasý doprovod chorálního základu hudební formy zvané organum; zde podpíral a rozvíjel lidský hlas. Pozdější technická zlepšení rozšířila hudební úlohu varhan. Dnes je přednostním úkolem varhaníka sólovou hrou doprovázet průvod na úvod a závěr bohoslužby, přípravu obětních darů, obřad komunia a chvíle určené k meditaci. Velmi významný je též doprovod zpěvu lidu, kdy je důležitá zejména správná a rytmicky přesná přehra. Pokud jde o výběr písní, měl by se varhaník domlouvat s tím, kdo liturgii předsedá a příp. s kantorem. Většina varhaníků vykonává svou roli jako vedlejší povolání. Dříve bývali varhaníky zejména učitelé. Protože jde většinou o vedlejší povolání, je třeba o to více dbát na vzdělání varhaníků. To by vedle technické

Actio pastoralis (15.5.1969) č. 6d. *Institutio Generalis Missalis Romani* (26.3.1970) č. 41,42,165; Instrukce *Liturgicae instaurationis* (15.9.1970) č. 2a; Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, Instrukce *Inaestimabile donum* (3.4.1980) č. 3., In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 3, §1-5, str. 17-18

⁹¹ Papežská komise pro autentický výklad kanonického práva, *Odpověď* (20.6.1987). In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 3, §1-5, str. 17-18

⁹² srov. *tamtéž*, kán. 6 § 1, 2°; Zvon, Praha 1994. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 3, §1-5, str. 17-18

⁹³ srov. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, direktář *Pueros Baptizatos per le Messe dei fanciulli* (1. listopadu 1973), č. 48: AAS 66 (1974), str. 44. In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 3, §1-5, str. 17-18

⁹⁴ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 3, §1-5, str. 17-18

stránky mělo zahrnovat obsáhlé uvedení do liturgie církve a mělo by jít o trvalé vzdělávání, neboť „dobrý varhaník je hudebním svědomím své církevní obce“.

3.1.17 Vedoucí bohoslužeb bez kněze

Tato liturgická služba není součástí mše svaté, ale do této kapitoly ji zařazují, protože s ní úzce souvisí.

„Pro nedostatek kněží nebo jáhnů vedou v některých místech slavení nedělní liturgie⁹⁵ laici. Tato cenná a delikátní služba, je vykonávána v duchu specifických norem vydaných příslušnou církevní autoritou.⁹⁶ K vedení zmíněných slavností musí mít laik zvláštní příkaz od biskupa, který dá vhodné pokyny ohledně trvání, místa, podmínek a ohledně zodpovědného kněze.

Bohoslužby, jejichž texty vyžadují schválení příslušné církevní autority, představují vždy dočasné řešení.⁹⁷ Je zakázáno zapojit do jejich struktury prvky vlastní svátostné liturgii, především eucharistickou modlitbu i ve formě vyprávění, aby v myslích věřících nedocházelo k omylům.⁹⁸ Za tím účelem je třeba vždy účastníkům těchto bohoslužeb zdůraznit, že nejsou nahrazením eucharistické oběti a že sváteční příkaz splníme pouze účastí na mši svaté.⁹⁹ V případech, kde to dovolují vzdálenosti a fyzické podmínky, je třeba věřící vždy povzbuzovat a pomáhat jim, aby dle možností příkázání splnili.“¹⁰⁰

Vedoucí bohoslužeb bez kněze tvoří zvláštní kapitolu mezi liturgickými službami laiků. Šlo nejprve o samotné bohoslužby slova, v roce 1965 pak byl z Říma získán souhlas pro jejich spojení s obřadem komunie. U nás se tyto bohoslužby vedené i laiky v souladu s čl. 35,4 SC začaly uplatňovat až po Sametové revoluci (1989). Kongregace pro bohoslužbu vydala pod názvem *Directorium de celebrationibus dominicalibus absente presbytero* směrnice pro slavení nedělních bohoslužeb bez kněze dne 2.6.1988. *Directorium* kongregace pro bohoslužbu uvádí v čl. 30, že když je vedení takových bohoslužeb svěřováno laikům, vybírá farář nejprve z řad akolytů a lektorů, a nejsou-li ani ti, pak z řad vhodných mužů i žen.

⁹⁵ srov. SC 26-28, In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 7, §1-2

⁹⁶ Kongregace pro obřady, *Istruzione Inter oecumenici* (26. září 1964), č. 37: AAS 66 (1964), str. 885; Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, *Direttorio per le celebrazioni domenicali in assenza del presbitero Christi Ecclesia* (10. června 1988), *Notitiae* 263 (1988), In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 7, §1-2

⁹⁷ srov. Jan Pavel II, *Allocuzione* (5. června 1993): AAS 86 (1994), str. 3401, In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 7, §1-2

⁹⁸ srov. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, *Direttorio per le celebrazioni domenicali in assenza del presbitero Christi Ecclesia*, č. 35; *l.c.*; srov. také CIC, kán. 1378, § 2, č. 1 a § 3; kán. 1384; Zvon, Praha 1994, In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 7, §1-2

⁹⁹ srov. CIC kán. 1248; Zvon, Praha 1994, In: *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 7, §1-2

¹⁰⁰ *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, čl. 7, §1-2

„Podle směrnic diecéze Würzburg se vedoucí takových bohoslužeb vybírají z řad teologicky vzdělaných členů církevní obce toho místa, mužů i žen, minimálně ve věku 25 let. Pořadí výběru bývá následující: učitelé s kanonickou misí, členové liturgického sektoru (kroužku) farní rady, pomocníci či pomocnice komunie a nakonec všichni členové obce starší 25 let. Pro vedoucí bohoslužeb bez kněze je předepsáno vzdělání trvajících 1 rok. Zahrnuje teologii obce, pole úkolů obce, metody práce v obci, a teologii a praxi liturgie. Teoretické vzdělání je doprovázeno praxí. Vzdělávací kurs může být ukončen zkouškou. Po jeho ukončení jsou vedoucí ustanoveni do služby biskupem v rámci bohoslužby, aby se tak vyjádřilo spojení s diecézí. Předtím než vedoucí bohoslužeb poprvé začne vykonávat svou službu, je farářem při bohoslužbě představen obci. Vedoucí bohoslužeb se pravidelně každý rok zúčastňují dalšího vzdělávání. Ti z nich, kteří chtějí získat oprávnění kázat, se musí účastnit dalšího vzdělávacího kurzu, který trvá 0,5 až 2,5 roku, to podle teologického vzdělání. Aby někdo mohl získat homiletickou misí musí tento kurs ukončit zkouškou. Vedoucí bohoslužby bez této mise musí pro výklad Božího slova užívat předlohy kázání nebo předem připravené texty.“¹⁰¹

3.1.18 Vedoucí schóly nebo sboru

„Je dobré mít zpěváka nebo ředitele chóru, aby řídil a doprovázel zpěv lidu. Kde není sbor zpěváků, přísluší zpěvákovi vést různé zpěvy, s patřičnou účastí lidu.“¹⁰²

Umění služby vedoucího sboru spočívá v tom, že dokáže správně pojmout zpěvy, které má chór či schóla přednášet a že je dokáže správně zařadit do bohoslužby, a tak ji co nejlépe oživit. Při výběru repertoáru by měl vedoucí schóly rozhodujícím způsobem dbát na toto: (1) aby se hudební prvky rozvinuly do umělecké formy, (2) aby byla respektována liturgická funkcionalita a (3) aby při zachování hudební samostatnosti všechno směřovalo ku prospěchu zpěvu obce.

¹⁰¹ Demel, Z., *Liturgické služby laiků v dějinách*

¹⁰² *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 104 [64.], str. 40

4 VÝZNAM GEST A ČINŮ LAIKŮ PŘI SLAVENÍ EUCHARISTICKÉ LITURGIE

Jelikož jsou postoje a gesta, při eucharistické liturgii zachovávaná, podle mé zkušenosti ve všech možných farnostech různá, budu se věnovat v rámci této kapitoly tomu, co o postojích a gestech uvádí Všeobecné pokyny k Římskému misálu.

„Úkony a postoje kněze, jáhna, přísluhujících i lidu mají směřovat k tomu, aby celá bohoslužba vynikala důstojností a vznešenou jednoduchostí, aby byl chápán správný a plný význam jejích jednotlivých částí a aby byla podporována účast všech.¹⁰³ Je tedy třeba věnovat pozornost tomu, co stanoví liturgické předpisy a tradované zvyklosti římského obřadu a co přispívá k společnému duchovnímu prospěchu Božího lidu, spíše než svým osobním zálibám.“¹⁰⁴

V prvé řadě, v jakých okamžicích mají věřící při mši svaté stát. Jsou to následující chvíle: od začátku vstupního zpěvu nebo od příchodu kněze k oltáři až ke vstupní modlitbě včetně; při zpěvu *Aleluja* před evangeliem a při četbě evangelia; při vyznání víry a přímluvách; od výzvy před modlitbou nad dary až do konce mše s výjimkou toho, co bude řečeno dále.

Sedět mají věřící v těchto momentech: při čteních před evangeliem a responsoriálním žalmu; při homilii a přípravě darů; a podle okolností též při posvátném mlčení po přijímání.

Pokleknout je třeba k proměňování, není-li to ztíženo nemocí, nedostatkem místa, množstvím přítomných či jinými rozumnými důvody. Ti, kdo při proměňování nepokleknou, se hluboce ukloní, když kněz po proměňování pokleká.

„Biskupské konference však mohou společné úkony a postoje popsané v mešním řádu přizpůsobit, podle platných předpisů, povaze a rozumným zvyklostem národů.¹⁰⁵ Bude však třeba dbát, aby odpovídaly smyslu a charakteru jednotlivých částí mešní liturgie. Kde je zvykem, že lid zůstává klečet po *Svatý* až do konce eucharistické modlitby a před přijímáním, když kněz říká *Hle, Beránek Boží*, je chvályhodné to zachovat.“¹⁰⁶

Na závěr uvádím text meditací týkající se gest a činů konaných při eucharistické liturgii, tento text je převzatý od R. Guardiniho z knihy *O posvátných znameních*.

¹⁰³ srov. II. vat. koncil, Konst. o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, č. 30, 34, 21. In: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 42. , str. 19

¹⁰⁴ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 42. , str. 19

¹⁰⁵ srov. *tamtéž*, č. 40; Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, Instr. *Varietates legitimae*, 25. I. 1994: AAS 87 (1995), str. 304. In: *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 43 [21.], str. 20

¹⁰⁶ *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, čl. 43 [21.], str. 20

Klečení¹⁰⁷

Copak člověk činí, když zpyšní? Vypíná se, zdvihá hlavu a ramena i celou postavu. Všechno na něm říká: „Já jsem větší než ty! Já jsem více než ty!“ Je-li však někdo pokorné mysli, cítí-li se malým, tu sklání hlavu a jeho postava se shýbá. „Ponižuje se.“ A to tím hlouběji, čím větší je ten, kdo před ním stojí; čím méně platí sám u sebe.

Kdo však to cítíme zřetelněji, jak jsme malí, než když stojíme před Bohem? Veliký Bůh, který byl včera jako dnes a stejně i za sto a za tisíc let! Který naplňuje světnici i celé město, širý svět i nezměrné hvězdné nebe, a všechno je před ním jako prášek. Svatý Bůh, čistý spravedlivý a nekonečné výsosti... Jak je veliký... A já tak malý! Tak malý, že se s ním nemohu vůbec srovnávat; že nejsem před ním zhola nic. A tu to člověku přijde samo sebou, že před ním nesmí stát pyšně, „zkrotl“. Chtěl by svou postavu snížit, aby tu tak opovážlivě nestál – a hle, již je polovice jeho výšky obětována: člověk klečí. A nestačí-li to jeho srdci, může se ještě sklonit. A skloněná postava praví: „ty jsi veliký Bůh, já však nejsem nic!“

Klekáš-li, ať to není chvatný, prázdný úkon. Vdechni mu duši! Duší klečení však je, aby také uvnitř srdce se před Bohem sklánělo v hluboké úctě a bázni. Když přicházíš do kostela nebo z něho vycházíš nebo jdeš kolem oltáře, poklekni hluboce, zvolna a spolu celé tvé srdce, a ať přitom řekne: „Můj veliký Bože...!“

To je potom pokora, a je to pravda, a pokaždé to prospěje tvé duši.

Kráčeni¹⁰⁸

Kolik lidí umí kráčet? Kráčet není chvat a běh, nýbrž klidný pohyb. Není to plížení, jde se neohroženě vpřed. Kráčejíci jde pružným krokem, nevtlač se. Volně vztyčen, neohnut. Nikoliv nejistě, nýbrž v pevném rytmu.

Řádná chůze je ušlechtilá věc. Volná, a přece plná dobré kázně. Lehká i silná, vzpřímená i schopná nést, poklidná, a přece plná síly, jež proniká vpřed. A podle toho, zda kráčí muž či žena, nabývá tato síla mužného nebo půvabného rázu; nese zevní břímě, anebo zase vnitřní svět jasného klidu.

A jak je krásné, když se to děje zbožně. Může se to stát přímo bohoslužbou. Už i jen jako pouhé kráčení před Bohem, vědomé a uctivé, jako třeba když někdo kráčí chrámem, domem nejvyššího Pána, a to zvláštním způsobem skutečně před jeho očima. A nebo když provázíme Boha, třeba když kráčíme v procesí – vzpomínáš si na to neukázněné strkání, na to omrzelé vláčení se a zevlování při tak mnohém posvátném průvodě? Jak sváteční a radostné by to bylo, kdyby provázeli Pána ulicemi města, nebo nivami „jeho vlastnictvím“, a všichni by šli

¹⁰⁷ Guardini, R., *O posvátných znameních*, str. 11

¹⁰⁸ Guardini, R., *O posvátných znameních*, str. 14-15

s modlícím se srdcem, muži kráčejíc statným krokem, ženy s mateřskou důstojností, dívky s čistým půvabem a radostí svého mládí, mládenci se zkrocenou silou...

Tak by se mohl kající a prosebný průvod stát skutečnou modlitbou! Mohl by být ztělesněným vědomím viny a bídy, a přece být ovládán křesťanskou důvěrou, která ví: jako je v člověku síla, která vládne nad ostatními silami, totiž klidná, sama sebou jistá vůle, tak je také moc, která vládne nad vší bídou a vší vinou, totiž živý Bůh.

Což není kráčení výrazem urozenosti lidského bytí? Vzpřímená postava, která je svou paní, která sama sebe nese, klidná a jistá, ta zůstává jedinečnou výsadou člověka. Zpříma kráčet znamená být člověkem.

Ale my jsme víc nežli jenom lidé. „Božského rodu jste“, praví Písma. Z Boha znovu zrozeni k novému životu. Kristus žije v nás, a to obzvláště hlubokým způsobem skrze Nejsvětější Svátost Oltářní; jeho Tělo bytuje v našem těle; jeho Krev koluje v naší krvi. Neboť řekl: „Kdo jí mé Tělo a pije mou krev, ve mně přebývá a já v něm.“ Kristus roste v nás a my rosteme v Kristu, stále hlouběji dovnitř, naskrze a vzhůru do výše, dokud nedorosteme „plnosti věku Ježíše Krista“; dokud není „v nás utvořen“ a dokud všechno bytí a konání, „Buďto že jíme nebo pijeme nebo cokoli jiného činíme“, práce a hra i radost a slzy, dokud to všechno není jediným životem Kristovým.

Vědomí tohoto tajemství mohlo by nalézt velmi radostný a krásou a silou proniklý výraz v řádné chůzi. Kráčení by mohlo být na hluboké podobenství slavně povýšeným naplněním přikázání: „Chod' přede mnou a buď dokonalý.“

Ale v prosté opravdovosti! Jen z pravdy, nikoli z ješitné vůle smí vzházet jeho krása.

O bití v prsa¹⁰⁹

Mše svatá začala. Kněz stojí u stupně oltáře. Věřící nebo ministranti na jejich místě se modlí: „Vyznávám se Bohu všemohoucímu ..., že jsem zhřešil velice, myšlením, slovem i skutkem, svou vinou, svou vinou, svou prevelikou vinou...“ a kdykoli vysloví slovo „vinou“, bijí se v prsa.

Copak to asi znamená, když se člověk bije v prsa? Zamysleme se nad tím. Ale k tomu je třeba, abychom úkon správně vykonávali. Tedy ne jen d'obnout se špičkami prstů do šatu; zavřená pěst má udeřit do prsou. Možná, že už jsi někde viděl na starých obrazech svatého Jeronýma klečícího v poušti, jak s kamenem v ruce bije se do prsou, až se otřásají. Je to rána, žádná něžnostka. Má udeřit do bran našeho vnitřního světa a otřást jím až do hloubky. Pak cítíme, co to znamená.

¹⁰⁹ Guardini, R., *O posvátných znameních*, str. 16-17

Plný života má být tento svět, plný světla a síly i silné činnosti. Jenže vážné požadavky se před námi vynořují, povinnosti, bědy, výzvy, abychom se rozhodli, ale uvnitř se sotva co hne. Obtížili jsme se tak leckterou vinou, ale nic se nás to nedotýká. „Uprostřed života jsme obklopeni smrtí“, ale nemyslíme na to. Tu volá Boží hlas: „Probud' se! Podívej se kolem! Vzpamatuj se! Změň své smýšlení! Čiň pokání!“ Toto volání se ztělesňuje v úderu do prsou. Ten má proniknout hrud', má svět v ní vyburcovat, aby procítl, aby prohlédl a obrátil se k Bohu.

Vzpamatuje-li se však tento vnitřní svět, tu mu vstoupí na oči, jak promarnil svůj vážný život, jak přestoupil Boží Prikázání, jak zanedbal své povinnosti, „svou vinou, svou vinou, svou prevelikou vinou“, Je v zajetí této viny a z tohoto zajetí neunikne jinak, než upřímným vyznáním: „Zhřešil jsem myšlením, slovem i skutkem, proti svatému Bohu a proti společenství svatých.“ Přidá se k Bohu a staví se na jeho stranu proti sobě samém. Myslí o sobě tak, jak o něm myslí Bůh. Hněvá se na sebe pro svůj hřích a trestá se úderem.

Takový má tedy význam, když se člověk bije v prsa: Budí tím sám sebe. Burcuje svůj vnitřní svět, aby slyšel volání Boží. Staví se na stranu Boží a trestá sám sebe. Je to tedy vzpamatování, lítost, obrácení mysli.

Proto se kněz i lid bijí v prsa, když při stupňové modlitbě vyznávají své hříchy. Činíme to, když se nám před přijímáním ukazuje Tělo Páně a říkáme: „Pane, nejsem hoden, abys vešel pod mou střechu.“ Když se v litaních obviňujeme a říkáme: „My hříšníci! Prosíme Tě, uslyš nás!“

Význam tohoto úkonu byl také zeslaben. Tak například se věřící bijí v prsa, když se při Proměňování pozdvihuje hostie a kalich. Nebo když při Anděl Páně říkají: „A Slovo tělem učiněno jest.“ Zde se vlastní smysl ztratil a ten úkon je už jen obecným výrazem uctivosti a pokory. Měla by mu zůstat ona neúprosná vážnost, že je totiž výzvou, abychom se vzpamatovali a že je trestem, kterým kající srdce trestá samo sebe.

O znamení kříže¹¹⁰

Děláš znamení kříže a děláš je řádně. Na nějaké zmrzačené, chvatné, při němž člověk neví, co má znamenat. Nikoliv, řádné znamení kříže, zvolna a veliké, od čela k hrudi, od jednoho ramene k druhému. Cítíš, jak tě zcela objímá? Useber se řádně; všechny své myšlenky a celou svou mysl useber do tohoto znamení, jak postupuje od čela k hrudi, od ramene k rameni. Potom to cítíš: Obepíná tě zcela, tělo i duši, soustřeďuje tě, žehná a posvěcuje tě. Proč? Je to znamení všehomíra, a je to znamení vykoupení. Na kříži vykoupil náš Pán všechny lidi. Křížem posvěcuje člověka, zcela až do posledního vlákna jeho bytí.

¹¹⁰ Guardini, R., *O posvátných znameních*, str. 8

Proto jej děláme před modlitbou, aby nás spořádal a usebral, aby soustředil naše myšlenky a srdce i vůli k Bohu. Po modlitbě, aby v nás zůstalo, co nám Bůh daroval. V pokušení, aby nás posilnil. V nebezpečí, aby nás chránil. Při žehnání, aby všechno bylo zúrodněno a posvěceno.

Mysli na to, kdykoliv děláš znamení kříže. Je to znamení ze všech nejsvětější. Dělej je řádně; zvolna, veliké, s rozmyslem. Pak obejmě celé tvé bytí, postavu i duši, tvé myšlenky i tvou vůli, mysl i srdce, konání i odpočinek, a vše bude v něm posilněno, poznamenáno, posvěceno, v síle Kristově, ve jménu trojjediného Boha.

Stání¹¹¹

Úcta před nekonečným Bohem vyžaduje jistým způsobem přiměřené chování. Je tak veliký, a my před ním tak nepatrní, že toto vědomí se projevuje i zevně; zmenšuje nás, káže nám pokleknout.

Úcta se však může projevovat ještě jinak. Představ si, že bys seděl, odpočíval nebo se bavil hovorem. A tu by přišel někdo, ke komu máš úctu a obrátil by se na tebe. Ihned bys povstal a vzpřímen bys poslouchal a odpovídal. Co to znamená? Stání znamená především, že se vzchopíme a usebereme. Místo uvolněného sezení zaujmeme postoj ovládaný, pevně vzpřímený. Znamená to, že jsme pozorni. Ve stání je něco napjatého, bdělého. A konečně to znamená, že jsme pohotovi; neboť kdo stojí, ten může ihned odejít. Může bez meškání vykonat rozkaz, začít práci, jakmile mu je určena.

To je druhá stránka úcty k Bohu. V klečení to bylo klanění, setrvání v klidu; zde bdělost, činnost. Takovou úctu má pozorný sluha, vyzbrojený a připravený válečník. Projevuje se stáním. Povstáváme, když zazní radostná zvěst; při evangeliu ve mši svaté. Stojí křestní kmotrové, když na místě dítěte činí slib věrnosti ve víře. Stojí děti, když při prvním svatém přijímání obnovují tento křestní slib. Stojí snoubenci, když se před oltářem slovem věrnosti spojují v manželství. A tak ještě při mnoha jiných úkonech.

Také pro jednotlivce to může být někdy silným vyjádřením jeho nitra, když se modlí vstoje. První křesťané tak rádi činívali. Znáš jistě obraz „Oranta“ z katakomb, tu vztyčenou postavu s ušlechtilé splývavým rouchem a rozepjatýma rukama. Stojí volně, plna jasné kázně, klidně poslouchajíc slovo a ochotna k radostnému konání.

Někdy člověk nemůže klečet; cítí se přitom stísněn. Tu působí dobře stání; uvolňuje. Ale řádné stání! Na obou nohou, bez opírání. Kolena rovně, žádné nedbale ohnuto. Stání vzpřímené a ovládnuté. V něm se modlitba pevně vzpřimuje a zároveň uvolňuje, v úctě a v pohotovosti k činu.

¹¹¹ Guardini, R., *O posvátných znameních*, str. 12-13

5 ZÁVĚR

Pokud by se téma této mé bakalářské práce položilo jako otázka, tady: „Účast laiků v eucharistické liturgii?“, dalo by se na ni velmi lehce odpovědět jedním slovem: „Pasivní.“ Možná to tak vypadá pro nezávislého např. nevěřícího pozorovatele, který se náhodou dostane na mši svatou. Tento pozorovatel vidí v popředí všeho dění kněze, lid mu odpovídá, maximálně občas pomáhá.

Pohled tohoto pozorovatele však vidí jen vnější stranu celé věci. Vidí jen formální stránku hierarchické struktury církve a nemá vhled do jejího nitra, vůbec už ne do podstaty, např. proč tomu tak je. Vidí jen „prosté rozložení funkcí“ a chápe, že kněz je někdo vyvolený nade vším lidem. To je asi vše, co je tento pozorovatel schopen ze svého prostého sledování pochopit.

Unikne mu ale spousta důležitějších skutečností. Například, že být knězem neznamená automaticky být lepším člověkem než všichni ostatní lidé. Kněz plní své poslání stejně tak jako obyčejní věřící mohou cele plnit svá poslání a povolání, na stejné úrovni co do pravdivosti života a věrnosti Bohu. Stále v církvi přetrvávají jakési středověké předsudky, že když se muž nestane knězem, tak vždy bude „něčím méně“. Tento způsob myšlení už je ale mnoho tisíc let zavržen, od té doby, co Bůh požehnal manželství! Otázka nezní, který stav je lepší (protože oba jsou si co do důstojnosti rovni!), otázka zní, ke kterému stavu mne konkrétně Bůh volá.

A tím, že např. já jsem žena, vím, že mi Bůh nedal možnost být knězem. Neznamená to, že mne o něco ochudil, neznamená to, že jde o diskriminaci. Znamená to, že jde o povolání! Bůh mne volá k něčemu jinému. Nevím, proč ženy v církvi nebo feministická hnutí touží po kněžském svěcení a proč je otázka svěcení žen stále tak aktuální. Podle mého názoru je muž vzhledem k lidské historii a jejímu vývoji určen k jakési formě veřejného vystupování a reprezentace, kdežto žena naopak tvoří rodinné zázemí. Už podle rozdílných vlastností a tíhnutí ženy a muže. Poslání ženy a její určení je starat se o děti (proč je toto stále bráno jako forma diskriminace?), což je práce na plný úvazek. A starost o děti je základní vlastnost a určení ženy, která ji odlišuje od muže. Matka má vždycky silnější vazbu k dítěti než otec, také proto, že se o dítě stále dnem i nocí stará. A dítě od malička tíhne více k matce. Tímto je muž velmi ochuzen. Může být dobrým otcem, ale nikdy není matkou. Matkou, která je s dítětem od jeho prvních slziček, krůčků a slůvek. Matkou, která má s dítětem pevné pouto. Ve stejném smyslu by se dalo říci, že muž je diskriminován, protože toto všechno nemůže. Přesně stejně je možno říci, že žena je diskriminována, že nemůže být knězem. Otázku bych raději viděla postavenou ne takto: „Proč není možné světit ženy?“, nýbrž: „Proč nemám jako

žena ke kněžství potřebné povolání, požehnání a vybavení od Boha?“, což je otázka vyřešitelná jednoduše: „Protože to tak Bůh nechtěl.“

Stejně tak je tomu s účastí na eucharistické liturgii. Pokud jsem účasten tak, jak tomu odpovídá můj stav, tak potom je to správně. Ohledně účasti laiků na mši svaté jde vždycky o to, pomáhat a spolupracovat s knězem, protože on je na místě Ježíše. Bůh kněze povolal stejně tak, jako jiného muže povolal např. do manželství. V otázce účasti laiků na eucharistické liturgii jsou chybné otázky typu: „Co všechno může laik dělat a co už nemůže?“ Otázku je třeba formulovat tak, co je třeba dělat pro spolupráci s knězem v místním společenství. Aby společenství bylo skutečným Kristovým tělem v jednotě a v pravdivosti života.

Seznam použitých zkratk:

Dokumenty II. Vatikánského koncilu:

LG / C – Lumen gentium / Věroučná konstituce o církvi

SC / L – Sacrosanctum consilium / Konstituce o posvátné liturgii

GS / CS – Gaudium et spes / Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě

AA/ AL – Apostolicam actuositatem / Dekret o apoštolátu laiků

Přehled použité literatury:

Prameny:

- DEMEL, Zdeněk, *Liturgické služby laiků v dějinách*, časopis Getsemany č.7, ročník 2004, [cit. 2006-03-01] Dostupné na WWW: <<http://www.getsemany.cz/index.asp?c=680>>
- *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Přel. pracovní skupina pod vedením O. Mádra. 1. vydání, Praha: Zvon, 1995. 608 s. Přel. z: Sacrosanctum Consilium Vaticanum II: Constitutiones, Decreta, Declarationes, Romae 1966. ISBN 80-7192-467-9
- *Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*. Praha: sekretariát České biskupské konference, 2001. 32 s.
- JAN PAVEL II., *Christifideles laici. Postsynodní list Jana Pavla II. O povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z prosince 1988*. 1. vydání. Praha: Zvon, 1990. 128 s. ISBN 80-7113-024-9
- KAPLÁNEK, Michal, *Teologie laikátu, hlavní myšlenky z přednášek na KTF UK ve dnech 5.10. a 2.11.2002*. [cit. 2005-06-03] Dostupné na WWW: <www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/praktik_teol/getfile.php?filenameex=laikat>
- *Laici v dnešním světě*. Práce sněmovní komise č.5 mezi 1. a 2. zasedáním Plenárního sněmu Katolické církve v ČR, Praha, b.n., 2005, 76 s.
- Kongregace pro nauku víry, *List biskupům katolické církve o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě*. Praha: Česká biskupská konference, 2004. 20 s.
- NEUNER, Petr, *Laici a klérus? Společenství Božího lidu*. Přel. J. Spousta. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1997. 208 s. Přel. z: Der Laie und das Gottesvolk. ISBN: 80-7021-141-5
- Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*. Praha: Česká biskupská konference, 2003. 112 s.

Literatura:

- ADAM, Adolf, *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Přel. V Konzal a P. Kouba. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2001. 472 s. Přel. z: Grundriß Liturgie. ISBN: 80-7021-420-1
- DENIS, Henri, *Jak slavit eucharistii*. Přel. M. Marešová a P. A. Bělohávek. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 96 s. Přel. z: Pour célébrer l'eucharistie. ISBN: 80-7192-249-8
- DONGHI, Antonio, *Gesta a slova. Úvod do symbolické mluvy liturgie*. Přel. T. Brichtová. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. 96 s. Přel. z: Gesti e parole. ISBN: 80-7192-008-3

- GUARDINI, Romano, *O posvátných znameních*. Přel. J. V. Florian. 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. 64 s. Přeloženo z: Von heiligen Zeugen. ISBN: 80-85527-04-9
- GUARDINI, Romano, *O duchu liturgie*. Přel. F. Karfík. 1. vydání. Praha: Česká křesťanská akademie, 1993. 64 s. Přel z: Vom Geist der Liturgie. ISBN: 80-85795-02-7
- KADLEC, Jaroslav, *Dějiny katolické církve I.-III.* 3. přepracované vydání. Olomouc: vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993. ISBN: 80-7067-285-4
- *Katechismus katolické církve*. 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 818 s. ISBN: 80-7192-488-1
- Kolektiv autorů pod vedením Věry Peteráčkové a Jiřího Kruse, *Akademický slovník cizích slov*, Praha: Academia Praha, 2001. ISBN 80-20-0607-9
- Kolektiv autorů, *Slovník biblické teologie*. Velehrad: Křesťanská akademie - Řím, překlad 5. vydání, 1991.
- MATĚNA, Jaromír, *Katoličtí křesťané laici v ČR, studie pro projekt Aufbruch*. [cit. 2006-03-04] Dostupné na WWW: <www.gybon.cz/~rlhk>
- RICHTER, Klemens, *Liturgie a život*. Přel. J. Sokol. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1996. 184 s. Přel z: Was ich vom Kirchenjahr wissen wollte; Was ich von der Messe wissen wollte; Was bedeutet die Liturgie für mein Leben. ISBN: 80-7021-140-7

SUMMARY

Participation of laity at the Eucharistic liturgy

This work discourses and summarizes different tasks of laity during a celebration of the Eucharistic liturgy. A laymen is fully embodied into Church by baptism and confirmation, he shares in the priesthood of Christ. The layman performs on that basis several services at Church and he cooperates with a representative of a ministrative priesthood, e.g. with a local priest. It is necessary to differentiate the character of sacrements carefully and to bear in mind their relationship with the ordination, in other words with the sanctification mission. A laymen can participate at Liturgy of the Mass: by being an acolyte, a member of a choir or a conductor, a psalmist, he can take care of collections, be a commentator, a vestry-keeper, a lecturer, an acolyte, a member of a sacrificial procession, a help with the children during the Service, he can read the intercessions, can exceedingly help offer the holy communion, be a sacristian, a member of a group to prepare liturgy, be an organist. A laymen is fully and actively present at the Eucharistic liturgy to the same extent and sincerity as a clerk is.

Key notions: laity; liturgy; layman and priest; participation at the Eucharistic liturgy; gesture and acts in the Eucharistic liturgy.